

Lichtekoij

een kritische editie en analyse
van een rederijkerstoneelstuk

Jorien Cohen Stuart
3615375
27 januari 2014

Samenvatting eindwerkstuk

Dit eindwerkstuk gaat over de rederijkerstekst *Lichtekoj*. In de inleiding wordt informatie gegeven over de bron van de tekst (*Trou Moet Blijcken*) en de stand van het onderzoek naar *Trou Moet Blijcken* en *Lichtekoj*. Hieruit komt naar voren dat er nog maar heel weinig onderzoek is gedaan naar deze teksten.

Ook staat in de inleiding waarom het onderzoek in dit eindwerkstuk van belang is. Het maken van de kritische editie is belangrijk, omdat er nog geen kritische editie bestaat van *Lichtekoj*, terwijl hier volgens Hüsken, Ramakers & Schaars (1992) wel vraag naar is. De performance-analyse is van belang, omdat er bij het lezen van deze tekst rekening moet worden gehouden met het feit dat het een tekst is die bedoeld is om te worden uitgesproken en opgevoerd en om zo een beeld te schetsen van hoe de tekst er op het podium uit heeft kunnen zien. Het belang van de rijmanalyse komt voort uit het feit dat woordkunst zeer belangrijk was in rederijkersteksten.

De kritische editie bestaat uit de tekst van *Lichtekoj* uit het archief van *Trou Moet Blijcken* met aanpassingen die zijn aangegeven in de verantwoording. Deze aanpassingen bestaan onder andere uit interpunctie, hoofdlettergebruik en de opmaak van de tekst. In de kritische editie staan aan de rechterkant van de tekst de woordvertalingen. Ook zijn er soms aantekeningen nodig bij bepaalde uitingen; die staan in een apart hoofdstuk.

Bij de performance-analyse wordt gebruik gemaakt van twee artikelen van Hummelen (1989 en 2001). Na een samenvatting van deze artikelen, wordt ook nog een samenvatting gegeven van de tekst van *Lichtekoj*. In deze samenvatting is de tekst opgebouwd in scènes. Uit de performance-analyse komt naar voren dat er veel gebruik wordt gemaakt van de middelste opening in het voorgordijn, dat er rekwisieten nodig zijn als een kan, bekers en en sleutels en dat er wellicht een stuk tekst ontbreekt.

Bij het analyseren van het rijm wordt gebruik gemaakt van de definities van de soorten rijm uit Van der Poel, Geirnaert, Joldersma en Oosterman (2004),¹ Coigneau (1994)² en Van Boven en Dorleijn (2010).³ Uit de analyse van het rijm is naar voren gekomen dat door de gehele tekst heen aan een basisschema wordt vastgehouden, dat de tekst vijf rondelen bevat en dat er nog zes andere rijmsoorten in voorkomen. *Lichtekoj* maakt op deze manier duidelijk hoe belangrijk woordkunst is in rederijkerstoneelstukken.

¹ Van der Poel, e.a. (2004), pp. 561-562.

² Coigneau (1994), pp. 26-29.

³ Van Boven en Dorleijn (2010), pp. 110-117.

Inhoudsopgave

Inleiding	pp. 4-5
Kritische editie	pp. 6-24
Aantekeningen	pp. 25-28
Verantwoording	pp. 29-30
Performance-analyse	pp. 31-41
- Samenvatting 'Toneel op de kermis'	pp. 31-32
- Samenvatting 'Pause' en 'Selete' in de <i>Bliscapen</i> '	pp. 32-33
- Samenvatting en scèneindeling <i>Lichtekoj</i>	pp. 33-36
- De analyse	pp. 37-41
Rijmanalyse	pp. 42-51
Tot slot	p. 52
Literatuurlijst	pp. 53-54
Bijlage	pp. 55-72

Inleiding

Het onderwerp van mijn eindwerkstuk is het rederijkerstoneelstuk *Lichtekoij*. Deze tekst is te vinden in het archief van de Haarlemse rederijderskamer De Pellicanisten, waarvan de spreuk *Trou Moet Blijcken* is. Rond 1600 is men begonnen om de teksten van de Pellicanisten op te schrijven. Dat zijn uiteindelijk 14 boeken geworden waarin in totaal 147 teksten staan. Deze boeken worden bewaard in de sociëteit Trou Moet Blijcken in Haarlem. Van de teksten die bewaard zijn gebleven in het archief *Trou Moet Blijcken*, waren er, ten tijde van het maken van de diplomatische edities (1992-1998) van het archief, maar dertig uitgegeven. De keuze van de teksten die zijn uitgegeven is willekeurig geweest, waardoor deze niet representatief zijn voor het werk in *Trou Moet Blijcken*. De editoren van de diplomatische edities van *Trou Moet Blijcken* hadden niet de middelen om alle teksten grondig te onderzoeken. Daarom is het belangrijk dat dat alsnog wordt gedaan. *Lichtekoij* is een van die teksten waaraan nog geen aandacht besteed is, terwijl ook deze tekst van belang is bij het onderzoek naar rederijkersteksten.

Er nog niet veel onderzoek gedaan naar *Trou Moet Blijcken*. De Vooy heeft in 1926 onderzoek gedaan naar de herkomst van sommige teksten uit *Trou Moet Blijcken*, aangezien die volgens hem niet allemaal door de Pellicanisten zijn geschreven.⁴ Ook *Lichtekoij* komt hier aan bod. Volgens De Vooy is hier het bewijs dat de klucht niet door de Pellicanisten is geschreven, dat de personagelijst niet klopt. Lichtekoij is de vrouw van Goetbloet, en Goetbloet is de enige man op de lijst, terwijl Verneem Al ook een man heeft.⁵

De diplomatische edities van *Trou Moet Blijcken* hebben niet alleen als doel een 'geautomatiseerd bestand'⁶ te creëren van de teksten, waar ze naar mijn idee een bestand mee bedoelen dat voor iedereen toegankelijk is en ook te lezen, aangezien het in het moderne alfabet is geschreven. De edities hebben ook als doel om de teksten bekend te maken bij het publiek. Dit laatste is ook een doel van mijn eindwerkstuk. Ik ga daarin echter nog een stap verder, aangezien ik een kritische editie maak van de tekst met moderne interpunctie, hoofdlettergebruik en woordverklaringen.

De behoefte aan een kritische editie wordt ook verwoord in deel 1 van *Trou Moet Blijcken*, waar staat: 'Sommige lezers zouden wellicht de voorkeur hebben gegeven aan een tekstkritische editie van deze collectie, maar de vervaardiging hiervan is zeer tijdrovend.'⁷ Daarna wordt vermeld dat kritische edities wellicht niet noodzakelijk zijn gezien de belangstelling die er heerst voor de teksten, en dat het bij het maken van deze serie (in 1992) meer behoefte is aan een makkelijker manier om de teksten te bestuderen. Aangezien de editoren van de diplomatische edities van *Trou Moet Blijcken* in deze behoefte hebben voorzien, is het nu tijd om een stap verder te gaan en de teksten nauwkeuriger te bestuderen.

Pleij (2007) zegt dat bij het onderzoeken van rederijkersteksten rekening gehouden moet worden met het feit dat de teksten zijn bedoeld om te worden uitgesproken. Ook Wallis & Shepherd (2010) bespreken dit. Volgens hen moet men bij het lezen van een toneeltekst er bewust van zijn dat de tekst niet hetzelfde functioneert als een tekst in een roman.⁸ Wanneer men alleen de tekst bestudeert zonder in het achterhoofd te houden wat het doel van de tekst was, komt de tekst niet

⁴ De Vooy (1926), pp. 265-266.

⁵ De Vooy (1926), pp. 271-272.

⁶ Hüsken, Ramakers & Schaars (1992), p. 7.

⁷ Hüsken, Ramakers & Schaars (1992), p. 7.

⁸ Wallis & Shepherd (2010), p. 3.

tot zijn recht.

Volgens Kramer (2009) moeten we kluchtteksten blijven zien als een 'pretekst'. Daar wil ze mee zeggen dat de tekst de basis is van waaruit theatermakers voorstellingen kunnen maken. Ook Wallis & Shepherd (2010) gebruiken deze term. Volgens hen helpt een pretekst om een beeld te creëren bij de theatertekst.⁹ Vandaar dat ik *Lichtekoij* aan een 'scènische lezing' zal onderwerpen. Dat is 'een manier van lezen waarin wordt gezocht naar het theatrale potentieel van de tekst.'¹⁰ Ik zal dan als vanzelf gefocust zijn op de 'deiktische' eigenschappen van de tekst, aangezien dit de taalelementen zijn die verwijzen naar 'concrete, buitentalige zaken, handelingen of ruimtelijke hoedanigheden die de tekst aanwezig veronderstelt.'¹¹

Ook zal ik gebruik maken van de 'impliciete gebruiksinstructies.' Deze 'impliciete gebruiksinstructies' houden volgens Kramer (2009) in dat de teksten van de personages bewijs geven voor de aanwezigheid van bepaalde zaken, bepaalde handelingen of een bepaalde tekstbehandeling of rolinterpretatie.¹² Wallis & Shepherd (2010) zeggen dat door de impliciete gebruiksinstructies de personages ons informatie geven over wat er op het podium gebeurt.¹³ Ook de expliciete gebruiksinstructies, zoals toneelaanwijzingen, zullen aan bod komen. Alle bovengenoemde aspecten zorgen ervoor dat we een beeld kunnen schetsen van hoe een optreden van *Lichtekoij* eruit gezien kan hebben, en zo zal ook de tekst zelf duidelijker worden.

Volgens Pleij (2007) is een belangrijk aspect van de rederijderskunst 'het scheppen van klank aan de hand van inhoud. Daardoor komen gedachten en gevoelens beter over bij het publiek.'¹⁴ Deze uitspraak maakt duidelijk hoe belangrijk woordkunst is in het rederijkerstoneel. Dit komt ook naar voren in *Lichtekoij*, want ook in deze tekst wordt op een opmerkelijke manier gebruik gemaakt van rijm. Ook Kramer (2009) zegt: 'de teksten lijken met zorg en aandacht te zijn gecomponeerd.'¹⁵ Volgens haar wordt de standaardvorm, gepaard rijmende vrije verzen, in alle teksten aangevuld met andere rijmvormen. Aangezien door zowel Pleij als Kramer wordt aangegeven hoe belangrijk woordkunst (rijm) is in rederijkerstoneel, zal ik het rijm in *Lichtekoij* analyseren. Ik zal zoeken naar regelmaat in het rijm en ik zal het soort rijm dat voorkomt en waar het voorkomt analyseren.

Dit eindwerkstuk zal beginnen met de kritische editie, gevolgd door de aantekeningen en de verantwoording. Vervolgens zal de performance-analyse aan bod komen en als laatste de rijmanalyse. Hiermee hoop ik een goed overzicht te kunnen geven van *Lichtekoij*, door steeds gedetailleerder naar de tekst te kijken.

⁹ Wallis & Shepherd (2010), pp. 2-3.

¹⁰ Kramer (2009), p. 96.

¹¹ Kramer (2009), pp. 96-97.

¹² Kramer (2009), p. 95.

¹³ Wallis & Shepherd (2010), pp. 12-13.

¹⁴ Pleij (2007), p. 336.

¹⁵ Kramer (2009), p. 22.

Kritische editie

Item hier begint Een Cluijt van Lichtekojj

De parsonages sijn dese:

- Lichtekojj Neefgen*
- Verneem Al Sijn nichte*
- Goetbloet De man
- Heerroom Beveijnst van schijn
- Neve

lichtekojj: hoer

*beveijnst van schijn:
bedrieglijk persoon*

5	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Die avenden sijn lang, nu moet men spinnen. Tis vroech doncker, die keers wert ontsteecken en die daar oock sijn cost moet bij winnen die avenden sijn lang, nu moet men spinnen, dus wil ick terstont nu gaen beginnen, want men thans wel wadt gelts gaet gebreecken. De avenden sijn lang, nu moet men spinnen. Tis vroech doncker, die keers wert ontsteecken. Wel, tis immers¹⁶ wel gheleen twee weecken dat mijn nicht heeft gekeecken noijt hier ontrent. Wel, dit ben ick van haer niet gewent. Sij was present bij mijn alle daegen, dus wil ick nu gaen om droeffheijt te verjaegen een liedeken sonder claghen gaan singhen. (Hier singt sij)</p>	<p>2. <i>keers</i>: kaars 3. <i>sijn cost moet bij winnen</i>: zijn inkomen* moet verdienen 5. <i>terstont</i>: onmiddellijk 6. <i>gelts</i>: geld, <i>gebreecken</i>: missen 9-10. <i>tis immers wel gheleen twee weecken dat mijn nicht heeft gekeecken noijt hier ontrent</i>: het is al twee weken geleden dat mijn nicht hier was 12. <i>present</i>: aanwezig</p>
15	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Wel nichte, hoe sijt ghij op dit termijn dus vrolijck, off ist heijlich avent schier?</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Neent nichte, ick moet er noch wel vier cnotten spinnen eer dat ick sal ophouwen.</p>	<p>15. <i>op dit termijn</i>: nu* 16. <i>heijlich avent</i>: de avond voor een kerkelijke dag*, <i>schier</i>: snel</p>
20	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Maer nichte, meucht ghij u aen dit spinnen wel bedouwen! Hoe veel hebt ghij er off, doet mij tverslach.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Maer vier stuijver oortgen min, hoort naet gewach, en noch maeckense geclach dat het te veel is.</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p>	<p>19. <i>bedouwen</i>: wegwijnen</p> <p>21. <i>vier stuijver oortgen min</i>: iets minder dan een stuiver*, <i>hoort naet gewach</i>: hoor wat ik zeg</p>

¹⁶ immers < innmers.

	Maer ick seg dat het een stront in haer keel is.* Wat mach dese Neelis ¹⁷ doch daer van claegen.	22. <i>maeckense geclach</i> : klagen ze
25	<u>Lichtekojj</u> Maer nichte, ick salse niet meer om spinnen vraegen. Ick heb na mijn behaegen wat anders in den zin.	26. <i>mijn behaegen</i> : mijn voldoening*
	<u>Verneem Al</u> Wel, wadt doch?	27. <i>doch</i> : dan
30	<u>Lichtekojj</u> Maer omdat ick u bemin, so sal ick u terstont gaen verclaeren wadt ick sal doen om mijn gewin en omdat dit spinnen sou verhaeren.	29. <i>verclaeren</i> : uitleggen 30. <i>gewin</i> : winst (fig.) 31. <i>verhaeren</i> : verdwijnen
	<u>Verneem Al</u> Eij, wilt het toch voor mijn niet spaeren, maar wilt het openbaeren! Ik verlang ernae.	32. <i>spaeren</i> : verzwijgen
35	<u>Lichtekojj</u> Maer nichte, ghij weet wel hoe dat vroeck en spae de Fortuijn sonder genae ons heeft gelopen. Coeijen en ossen hadden wij bij hoopen, om te vercoopen hadden wij botter en caes, voorts al dat wij begeeren mochten om ons solaes en die Fortuijn dwaes heeft het ons benomen, so dat ick met spinnen aen die cost moet comen.	34. <i>vroeck en spae</i> : te allen tijde 35. <i>de Fortuijn sonder genae ons heeft gelopen</i> : de Geluksgodin* heeft ons zonder medelijden* laten gaan
40	Dit gaet mij niet vromen in goeder trouwen en ick heb niet dan die canne melckx behouwen van al dit goet.	36. <i>bij hoopen</i> : erg veel 38. <i>voorts</i> : verder, <i>begeeren</i> : verlangen, <i>solaes</i> : plezier
	<u>Verneem Al</u> Wel, wadt wilt ghij daerme doen?	39. <i>die Fortuijn dwaes</i> : die dwaze Geluksgodin, <i>benomen</i> : afgenomen
45	<u>Lichtekojj</u> Maer ick wil gaen, al sonder flouwen, al sout mijn rouwen, dat seg ik u certeyn, want ick sal u seggen also ick meijn, hoe dat ick seer reijn het sal doen.	41. <i>vromen</i> : helpen, <i>in goeder trouwen</i> : in goed vertrouwen
50	In den eersten wil ick mijn haestich spoen en vercopen die melck tot deser uren, en omt tselffde gelt dat ick crijch seer coen van die melck, sal ick sonder besuren een hennetgen copen van mijn bueren.	43. <i>goet</i> : bezittingen 45. <i>sonder flouwen</i> : zonder kracht te verliezen
55	Dat sal wel twaelff eijeren leggen in de weeck, dat sal ik vercopen onse buerman vreeck. En om tselffde gelt, wilt hier op mercken,	46. <i>al sout mijn rouwen</i> : al zou ik er spijt van krijgen 47. <i>meijn</i> : meen 48. <i>reijn</i> : eerlijk

¹⁷ Neelis < nee lis. Naar mijn idee gaat het hier wellicht om een klant van Lichtekojj, waarvan de naam Neelis is. Vandaar dat ik het aan elkaar heb geschreven en met een hoofdletter.

<p>60</p> <p>65</p> <p>70</p>	<p>sal ick dan coopen vier jonge vercken. En ick sal den wercken om die vet te meesten. Dan wil ickse gaen drijven met andere beesten. Hoort mijn volleesten nae die merckt voorwaer en vercopense mee, mijn lieve kaer. Ick crijch ten minsten daer wel twintich guldens voor en dan sal ick gaen coopen, geeft mijn ghehoor, ick erna spoor vrij ongespaert een exccelent, lustich, weeldich heijngstpeert. Twort u verclaert voor alle dingen, nichte, als ick denck hoe lustich sal springen, ick sou wel schier singen van blijschap groot. Dus wil ick gaen sonder wederstoot en sien, bij gans doot, om mijn melck te bruijcken eer datse goor wordt in mijn cruijcken, off begint te ruijken, sonder langer micken.</p>	<p>49. <i>spoen</i>: spoeden 51. <i>coen</i>: zeker* 52. <i>sonder besuren</i>: zonder spijt te krijgen* 53. <i>hennetgen</i>: kipje 55. <i>buerman vreek</i>: gierige buurman 56. <i>wilt hier op mercken</i>: let op 57. <i>vercken</i>: varkens 59. <i>drijven</i>: veedrijven 60. <i>volleesten</i>: voltooien, <i>voorwaer</i>: voorzeker 61. <i>mijn lieve kaer</i>: mijn lieve vriendin 63. <i>ghehoor</i>: luister 64. <i>spoor vrij</i> <i>ongespaert</i>: spoor aan zonder dralen 65. <i>lustich</i>: mooi, <i>weeldich</i>: hitsig 68. <i>schier</i>: bijna 69. <i>sonder wederstoot</i>: zonder belemmering 70. <i>bij gans doot</i>: bij de dood van Jezus (uitroep) 71. <i>goor</i>: zuur 72. <i>micken</i>: vertellen 73. <i>beschicken</i>: regelen 74. <i>logement</i>: herberg 77. <i>voornemen</i>: plan 79. <i>te vervremen</i>: weg te gaan 80. <i>termen</i>: overwegen</p>
<p>75</p>	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Wel, wilt u saecken wel beschicken. Ick wil gaen sonder hicken* na mijn logement. Nu, adieu nichte!</p>	<p>66. <i>vercken</i>: varkens 67. <i>drijven</i>: veedrijven 68. <i>schier</i>: bijna 69. <i>sonder wederstoot</i>: zonder belemmering 70. <i>bij gans doot</i>: bij de dood van Jezus (uitroep) 71. <i>goor</i>: zuur 72. <i>micken</i>: vertellen 73. <i>beschicken</i>: regelen 74. <i>logement</i>: herberg 77. <i>voornemen</i>: plan 79. <i>te vervremen</i>: weg te gaan 80. <i>termen</i>: overwegen</p>
<p>80</p> <p>85</p> <p>90</p> <p>95</p>	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Adieu, maar compt doch morgen weer ontrent en siet hoe dat d'ent, mijn voornemen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ick salt doen.</p> <p><i>Pausa</i></p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtecoj</u></p> <p>Wel, nu wil ick, sonder hier te vervremen en langer termen, mijn melck haelen om die te vercoopen sonder draelen. Al sonder faelen, heb ickse hier. Als ick noch dencke wat ick seijde schier, watten getier dat mijn beest sou maekcen ick meen die jongen heijngst voor alle saecken die ick sonder laecken nu sal schicken te coopen. Als ick er om denck hoe welich salt loopen, ick moet het ontcnoopen en hoe sal crijten, van blijschap begin ick mij schier te beschijten! En hoe salt dan smijten? Achterwart uijt. Siet, dus salt loopen overluijt. Bij mijn stuijt salt roepen: hu huij hae! Wapen! Moort!*, hier gebeurt mijn die grootste schae! Siet hoe ick hier stae en gaen beijeren! Daer leijt mijn melck, hennetgen en eijeren. Ick mach wel weijeren en mijn kuijckens mee en mijn schoone verckens hier ter stee.</p>	<p>86. <i>sonder laecken</i>: zonder af te keuren, <i>schicken</i>: van plan ben 87. <i>welich</i>: uitgelaten 88. <i>ontcnoopen</i>: los laten lopen*, <i>crijten</i>: hinniken* 90. <i>smijten</i>: schoppen met de achterpoten* 91. <i>overluijt</i>: zeer luid 92. <i>stuijt</i>: hengst 93. <i>schae</i>: schade</p>

<p>100 105</p>	<p>Dit doet mijn wee, ende noch boven al, dat schoonste paert dat men soude vinden in een stal. Wadt vreemder geschal, wadt gaet mijn over? Wadt gae ick maecken, wat noijt so pover. Ick ben geen belover van dit ongeluck. O' noijt mijn leven quader stuck dan mijn geschiet nu rechtevoort. Mijn sinnen sijn verturbeert en heel verstoort. Ick wou, ick waer versmoort en dat ick en sou geen verdriet meer hebben.</p>	<p>94. <i>beijeren</i>: klok luiden (fig.) 96. <i>Ick mach wel weijeren</i>: Ik kan mezelf wel koelte toewuiven 98. <i>hier ter stee</i>: hier in de boerderij 100. <i>geschal</i>: lawaai 101. <i>pover</i>: arm 102. <i>belover</i>: iemand die iets beloofd heeft 103. <i>stuck</i>: toestand 105. <i>Mijn sinnen sijn vertubeert</i>: Mijn gedachten sijn in de war</p>
<p>110 115</p>	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Wel adieu, mijn lieve vrouw! Ick wil sonder rouw nae mijn werck gaen. Ick heb wadt gegeten, hoort mijn vermaen. Dus spoeij ick mijn saen, want het is tijt. Dus schickt toch tavont seer subbijt, dat hier int crijt* wel te eeten is. Past doch dat het niet vergeten is. Dit mijn uijtmeten is, hiermee gae ick heen. Nu, adieu!</p>	<p>106. <i>versmoort</i>: gestikt 109. <i>sonder rouw</i>: zonder droefheid 110. <i>vermaen</i>: mededeling 111. <i>spoeij</i>: haast, <i>saen</i>: onmiddellijk 112. <i>schickt</i>: zorg ervoor 114. <i>Past</i>: Zorg ervoor 115. <i>uijtmeter</i>: uitvoerige vermelding 117. <i>treen</i>: verdriet 119. <i>beschicken</i>: regelen</p>
<p>120</p>	<p style="text-align: center;"><i>Pausa</i></p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Adieu, lieve man. Weest wel te vreen, gaet vrij van¹⁸ treen nae u werck toe. Ick salt beschicken als ghij tavont sijt moe. Wilt het neemen int goe, u doen alle gemack.</p>	<p>121. <i>geladen</i>: belast zijn met, <i>pack</i>: last* 123. <i>gaen schicken te neer</i>: gaan zitten 124. <i>schicken</i>: plannen 126. <i>micken na</i>: richten op 127. <i>van mijn niet verfocken</i>: van mij niet weggaan 128. <i>Fransche pocken</i>: syphilis, <i>schennen</i>: vernietigen</p>
<p>125 130</p>	<p><i>Een cleijn pausa</i></p> <p>Maer wadt heb ick geladen? Wadt swaerder pack in lijden swack en droeffheijt seer. Nu mach ick mijn gaen schicken ter neer. Want hoe ick inde weer mijn ginck schicken, tis al verlooren, die cruijck is an sticken*.¹⁹ Dus moet ick gaen micken na mijn spinrocken. Droeffheijt wil van mijn niet verfocken. Die Fransche pocken moet het schennen. Nu moet ick mijn selven daer toe gaen wennen. Ick moet het kennen, heele nachten over te spinnen.</p>	<p>132. <i>wilt hier op achten</i>: let op* 133. <i>vertroosten</i>: geruststellen</p>
<p>135</p>	<p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u></p> <p>Nu wil ick gaen, wilt hier op achten, die droeffheijt verpachten, wil ick vertroosten. Wel, wie hoor ick dus met droeffheijt coosten? Want crancker propoosten hoor ik hier.</p>	<p>135. <i>vertroosten</i>: geruststellen</p>

¹⁸ vrij van treen < vrij treen. Aangezien Goetbloet eerder aangeeft het niet erg te vinden om naar zijn werk te gaan, moet Lichtekoj dat aanhouden en dus zeggen: ga zonder verdriet naar uw werk toe.

¹⁹ an sticken < ansticken. Wanneer de vertaling 'aan stukken' moet zijn, moet 'an sticken' los van elkaar worden geschreven.

	Goede avont, vrouken. <u>Lichtekojj</u> Goeden avent, Heerroom. <u>Heerroom</u> Wel, wadt swaericheijt hoorde ick daer schier? In wadt manier sijt ghij dus bedroeft?	134. <i>met droeffheijt coosten</i> : verdrietig zijn 135. <i>crancker propoosten</i> : slechte voornemens 138. <i>swaericheijt</i> : ellende, <i>schier</i> : snel
140	<u>Lichtekojj</u> Ick cant u niet seggen. Ick wordt schier berooft en verdooft van al mijn sinnen. Ick en weet schier met wadt beginnen. Met spinnen moet ick mijn nu generen.	140. <i>schier</i> : bijna 142. <i>Ick en weet schier</i> : Ik weet zo snel* niet 143. <i>generen</i> : onderhouden
145	<u>Heerroom</u> Wadt, wilt daerom gheen droeffheijt hanteeren! In des Heeren wil moet ghij de uwe setten. Maer waer is u man? <u>Lichtekojj</u> Mijn man, hij is te bier. <u>Heerroom</u> ²⁰ Maer seecker, ghij sijtter qualijck an. Waer dat ick can, ick sal u helpen.	144. <i>wilt daerom gheen droeffheijt hanteeren</i> : wees daarom niet bedroefd 145. <i>In des Heeren wil moet ghij de uwe setten</i> : U moet zichzelf schikken in de wil van God 147. <i>hij is te bier</i> : hij is in de herberg*
150	<u>Lichtekojj</u> Neen Heerroom, ghij meucht mijn comer nie stelpen. Als den welpen moet ick gaen dwaelen. <u>Heerroom</u> Hebt ghij geen gelt van doen? <u>Lichtekojj</u> En wilt daeroff niet verhaelen. Van Duijtschen off Waelen begeer ick niet.	150. <i>mijn comer nie stelpen</i> : mijn verdriet nooit wegnemen 153. <i>niet verhaelen</i> : niet vertellen 154. <i>Duijtschen</i> : Nederlanders, <i>Waelen</i> : Walloniërs, <i>begeer</i> : verlang
155	<u>Heerroom</u> Hout daer, vROUTgen, en leeft niet int verdriet, maer siet dat ghij vrolijcken leeft! Maer begeeft u hier om wadt te eeten. <u>Lichtekojj</u> Ick en heb niet veel. Ick laet het u weeten. Wat baetet gemeten? Dat segh ick dijn.	155. <i>Hout daer</i> : Pak aan 157. <i>begeeft u</i> : verlaat u 159. <i>baetet gemeten</i> : zou het helpen om in te zien
160	<u>Heerroom</u> Hout, daer is een kanne met wijn.	

²⁰ Heerroom < Heeroon.

	Laet vaeren pijn en fantazijen. Ick moet een weijnich mij met u verblijen in desen tijen u wadt vermaecken.	161. <i>fantazijen</i> : fantasieën
165	<u>Lichtekojj</u> Wadt wijn die en gae ick niet staecken, noch oock niet laecken. Dat seg ick u certejn.	164. <i>staecken</i> : stoppen 165. <i>laecken</i> : afkeuren
	<u>Heerroom</u> Ick brengs u eens.	
170	<u>Lichtekojj</u> Ick wachts seer reijn. Sonder gemeijn wil ick mijn verheugen en dese wijn drincken met groote teugen. Tmach anders niet deugen, druck is vergeeten.	167. <i>reijn</i> : netjes 168. <i>sonder gemeijn</i> : zonder angst*, <i>verheugen</i> : verblijden 170. <i>deugen</i> : helpen, <i>druck</i> : verdriet 171. <i>Sit men hier en</i> <i>eeten</i> : Zit men hier en is men aan het eten 172. <i>gevaeren</i> : gegaan
	<u>Verneem Al</u> Wel, wadt doet men hier? Sit men hier en eeten? Laet het mijn weeten, hoe ist met u gevaeren?	
	<u>Lichtekojj</u> Com sidt hier wadt, ick salt u verclaeren sonder beswaeren sal ick het u ontwinnen*.	174. <i>ontwinnen</i> : verklaren
175	<u>Verneem Al</u> Neen nichte, ick niet. Ick moet gaen spinnen. Ik wil gaen binnen, ²¹ Godt wil u gelijen.	
	<u>Lichtekojj</u> Adieu, nichte.	
180	<u>Heerroom</u> Wel nu, vroutgen, laet ons besprijen*. Ick wil mijn bereijen om u bij te staen, wadt ghij oock van doen hebben sout.	179. <i>bereijen</i> : voorbereiden
	<u>Lichtekojj</u> Ick danck u, Heerroom.	
185	<u>Heerroom</u> Maer hoort wadt ick segge ongeflout. Hoort, na mijn cout al sulcke kijven,* dat ghij mijn eens wilt gerijven sonder ontblijven, ghij weet wel wadt ick meen.	182. <i>ongeflout</i> : vurig 184. <i>gerijven</i> : verwennen 185. <i>sonder ontblijven</i> : meteen* 186. <i>treen</i> : stappen
	<u>Lichtekojj</u> Wel, compt morgen eens weer treen. Wij moeten nu scheen al van malcander.	

²¹ binnen < binmen.

	<p><u>Heerom</u> Wel adieu, vroungen.</p>	
190	<p><u>Lichtekoj</u> Wel, dat was voor mijn een goet voorstander. Ick wou een ander mee so quam. Dus wil ick gaen so ick het raem en staen niet laem nae huijs toe.</p> <p><u>Verneem Al (met haer man uijt)</u> Noijt so vertubeert! Hoe mijn toornne vermeert soe en mijn sinnen²² verstooren.</p>	<p>189. <i>dat was voor mijn een goed voorstander:</i> dat was voor mij een goede medestander 191. <i>raem:</i> beraam 192. <i>laem:</i> machteloos 193. <i>vertubeert:</i> geschokt 194. <i>toornne:</i> kwaadheid, <i>soe:</i> zij, <i>verstooren:</i> in verwarring brengen</p>
195	<p><u>Man</u> Wel, wadt isser, lieve wijff?</p> <p><u>Verneem Al</u> Noijt meerder schande quam mijn ter ooren, dat ick daer ghing hooren van onse nicht.</p>	
200	<p><u>Man</u> Wadt isset? Voor mijn toch niet en swicht, wadt dat wicht doch heeft bedreven.</p> <p><u>Verneem Al</u> Maer met een oolijcke paep ginck sij vrolijck leven al hier beneven, dat is waerachtich!</p> <p><u>Man</u> Maer ick seg, het is seecker te crachtich dat wij dit clachtich moeten sien.</p>	<p>198. <i>niet en swicht:</i> hou niet op 199. <i>bedreven:</i> gedaan</p>
205	<p><u>Verneem Al</u> Ick cant niet uijtspreecken wadt ick daer sach geschien, maer ick sal daer wadt anders onder couten als haer man thuijs compt. Ick sal mijn verstouten sonder eenige fouten, het hem gaen clappen.</p> <p><u>Man</u> Wel, doet dat en ick sal oock met u gaen stappen en sien hoe dit snappen sal enden.</p>	<p>200. <i>oolijcke paep:</i> guitige priester 201. <i>hier beneven:</i> hiernaast, <i>waerchtig:</i> echt 202. <i>crachtig:</i> krachtig (let.) 203. <i>clachtich:</i> klaaglijk 204. <i>geschien:</i> gebeuren 205. <i>couten:</i> praten 206. <i>verstouten:</i> moed inspreken 207. <i>clappen:</i> vertellen</p>
210	<p><u>Verneem Al</u> Wel, com, laeten wij ons nae huijs gaen wenden. Die duijcker moet hem schenden, die vijleijnne paep.</p> <p><i>Pausa</i></p>	<p>209. <i>snappen:</i> gesprek*</p> <p>211. <i>Die duicker moet hem schenden:</i> De duivel moet hem te gronde richten,</p>

²² sinnen < sinmen.

	<p><u>Goet bloet (vant werck uijt)</u> Ick ben so moe dat ick nae mijn naem schier gaep. Had ick nu een cnaep die mijn wadt dienden.</p>	<i>vijleijnne</i> : gemene
215	<p><u>Lichtekojj</u> Hoorde ick daer mijn man niet so ick mienden? Al vlienden quam mijn tgeluit ter ooren.</p>	215. <i>Al vlienden</i> : Al vluchtend
	<p><u>Goetbloet</u> Ick ben so moe, wijff.</p>	
220	<p><u>Lichtekojj</u> Compt man! Ick heb hier wadt gaen smoren sonder verstooren in dese podt, dus laet ons wadt eeten sonder spodt. Ick hoop Godt sal ons int endt verlossen.</p>	217. <i>smoren</i> : stoven 218. <i>sonder verstooren</i> : zonder te mislukken*
	<p><u>Verneem Al (met haer man uijt)</u> Hooft man, hoe can sijt uijt bossen? Met wat loosse vossen heeft sij haer geneert?</p>	221. <i>uijt bossen</i> : uitspreken 222. <i>loosse vossen</i> : sluw, doortrapt persoon, <i>heeft sij haer geneert</i> : is zij omgegaan
	<p><u>Man</u> Ist niet waer, wijff?</p>	
225	<p><u>Verneem Al</u> Ick looff niet off sij heeftet van de paep geleert, want die useert alsulcke woorden.</p>	224. <i>looff</i> : geloof 225. <i>useert</i> : gebruikt
	<p><u>Goetbloet</u> Wel, wadt was dat, dat ick daer hoorden? Ick wout schier moorden. Heeft hier een paep geweest?</p>	227. <i>Ick wout schier moorden</i> : Ik zou hem (de priester) haast willen vermoorden
230	<p><u>Verneem Al</u> Ho ja, dat sullen wij u wel seggen. Onbevreesd smaekt wel den keest, dat ick gae gewaegen en wadt hij haer oock heeft gaen vraegen, sonder vertsaegen, dat weet sij wel. Fij fij, schaempt u, ghij vuijle vel! Al waert ghij noch so fel, het is die waerheijt.</p>	228. <i>Onbevreesd</i> : Onverschrokken 229. <i>smaekt wel den keest, dat ick gae gewaegen</i> : smaakt de kern van wat ik zal vermelden
	<p><u>Goetbloet</u> Wel, wat vraechde hij u?</p>	231. <i>sonder vertsaegen</i> : onbevreesd 232. <i>vel</i> : slet
235	<p><u>Lichtekojj</u> Niet dan deugt en eerbaerheijt, want met groote swaerheijt was ick behangen. Daerom ginck ick hem vrientlijck ontfangen. Als den bangen was ick, seer desperaet.</p>	238. <i>desperaet</i> : wanhopig
	<p><u>Goetbloet</u> Segt doch, Verneem Al, nichte, niet en laet</p>	

240	<p>wadt dese praet doch sal uijten. Heeft hij mijn vrou in eenige dingen gaen snuijten, oft heeft hij buijten sijn behoor gedaen?</p>	<p>241. <i>snuijten</i>: in de maling genomen*</p>
	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ick en can u doen niet al tvermaen wadt dese saen al soude bedrijven.</p>	<p>243. <i>tvermaen</i>: de mededelingen</p>
245	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Wadt? Segt het mijn sonder ontblijven. Wilt niet verstijven met dese propoosten.</p>	<p>245. <i>sonder ontblijven</i>: zonder iets achter te houden</p>
	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Man, hij quam om mijn te vertroosten, want hij hoorde mijn coosten en ongeneucht rapen.</p>	<p>246. <i>verstijven</i>: verstommen, <i>propoosten</i>: plannen</p>
250	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ghij liechtet, scheuck! Hij quam om bij u te slapen, gelijck die snoeppighe papen dickwils hanteren.</p>	<p>247. <i> vertroosten</i>: steunen 248. <i>ongeneucht</i>: verdriet</p>
	<p style="text-align: center;"><u>Lichtecoj</u></p> <p>Wadt segt ghij daer van een vrou met eeren! Dat ick soude useren alsulcke werck. Nu sal ick het u vertellen, hier int perck*. Neempt hier op, merck watter is geschiet.</p>	<p>249. <i>scheuck</i>: hoer</p>
255	<p>Ick hadde mijn cruijck gebroocken, hoort dit bediet, waerdeur ick int verdriet was geraeckt. Hij, dit hoorende, quam bij mijn wel bespraeckt</p>	<p>252. <i>useren</i>: gebruiken</p>
	<p>en heeft mijn vermaeckt deur sijn vermanen, gelijck deuchdelijcke priesters en cappelanen sonder waenen haer altijd vercloecken en bedruckte vroutgens comende besoecken, in alle hoecken waer datse sijn.</p>	<p>255. <i>bediet</i>: verklaring</p>
260	<p style="text-align: center;"><u>Man</u></p> <p>Waervoor ghaff hij u dan die canne met wijn, ghij lichte trijn? Segt het vrij.</p>	<p>258. <i>vermaeckt</i>: nieuwe kracht gegeven, <i>vermanen</i>: aansporen 260. <i>sonder waenen haer altijd vercloecken</i>: zonder te hopen haar altijd te bedriegen</p>
	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Maer omdat ick droeffheijt setten sou aen deen zij, so gaff hijse mij, al ongecruijst*.</p>	<p>264. <i>trijn</i>: wijf</p>
265	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ghij liechtet, hoer!</p>	
	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Hoer? Wacht u nu voor mijn vuijst! Ick sal u juijst wadt opleggen!</p>	
270	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ja wadt! Hoe quaet ben ick nu, tis niet te seggen!</p>	

<p>275</p>	<p>Wadt sijnt weggen die ghij wilt vercopen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Dat sal ick u wel ontcnopen. Wadt batet geropen, ghij die mijn schandelizeert, en een eerlijcke vrouw haer faem blameert! Ick segt u, verweert u van stonden aen!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Als ghij wilt, Lichtecoj!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Ick sal u de keel affwringen, al waert ghij een man! Tsa in de pan sult ghij genaeken!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Maer ick sal mee wadt passen te raecken al op u caecken wel, soette moer!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Hou daer siet!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ghij vertwijffelde meer, sack en hoer! Ghij dubbelde snoer, sout ghij so smijten?</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Ick gondt u so wel, al waert ghij mijn broer!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>285 Ghij vertwijffelde meer,²³ sack²⁴ en hoer!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>So, had ghij wadt? Dats de rechte toer! Ick sal u noch slaen dat ghij u sult beschijten!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ghij vertwijffelde sack, meer en hoer! Ghij dubbelde snoer, sout ghij so smijten!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>290 Gaet effter eerlijcke luj sulckx verwijten.</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ja, ghij sijt het!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Beij, ick sal u noch wel ander nabben en bijten,</p>	<p>271. <i>weggen</i>: handelingen</p> <p>273. <i>geropen</i>: schreeuwen, <i>schandelizeert</i>: te schande maakt</p> <p>274. <i>blameert</i>: lastert</p> <p>275. <i>verweert u van stonden aen</i>: verweer je terstond</p> <p>277. <i>affwringen</i>: afrukken</p> <p>278. <i>tsa</i>: hup, <i>genaeken</i>: geraken*</p> <p>282. <i>Ghij vertwijffelde, meer, sack en hoer</i>: Jij gestoorde heks, krenge en hoer</p> <p>283. <i>dubbelde snoer</i>: zeer* ontrouwe vrouw*</p> <p>284. <i>gondt</i>: gun het</p> <p>28. <i>toer</i>: list</p> <p>290. <i>effter</i>: daarna</p>
------------	---	---

²³ meer < hmeer.

²⁴ sack < sachck.

295	<p>al sout ghij noch so crijten, ghij vuijle labbeijers!</p> <p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Och, scheijers, scheijers, scheijers! Sij maeckent van eijers dese wijven.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoij</u></p> <p>So compt mij efter weer becijven, ghij lustige feeckx, so sult ghij vaeren!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ja, gaet ghij weer die paep gerijven!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoij</u></p> <p>So compt mijn efter weer bekijven.</p>	<p>293. <i>crijten</i>: schreeuwen, <i>labbeijers</i>: roddelaarsters 294. <i>scheijers</i>: schreeuwlelijken 295. <i>eijers</i>: eieren</p> <p>296. <i>becijven</i>: uitschelden</p>
300	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Dat herssebecken sal ick u noch aen stucken wrijven! Mijn vuijsten sal ick op u niet spaeren!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoij</u></p> <p>So compt mijn efter weer bekijven, ghij lustige feeckx, so sult ghij vaeren!</p>	<p>300. <i>herssebecken</i>: hersenspan</p>
305	<p style="text-align: center;"><u>Man V man</u></p> <p>Com, gaen wij al sonder spaeren. Wij willent openbaeren al onse geslachte.</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Dat willen wij doen. Adieu en goe nachte! Hout het in u gedachte, tsal u noch opbreecken.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekoij</u></p> <p>Ick en pas op u niet. Com man, laeten wij met vliet. Alle verdriet compt mijn oock te vooren.</p>	<p>304. <i>sonder spaeren</i>: zonder te dralen 305. <i>Wij willent openbaeren al onse geslachte</i>: Wij zullen het aan de hele familie vertellen</p> <p>309. <i>vliet</i>: spoed</p>
310	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Lieve wijffgen, en wilt u niet verstooren, maer laet ons spooren om te gaen slaepen. Sij beliecht grootelijckx dese goede paepen.</p> <p><i>Pausa</i></p>	<p>311. <i>verstooren</i>: boos laten maken 313. <i>beliecht</i>: vertelt leugens over</p>
315	<p style="text-align: center;"><u>De paep (uijt)</u></p> <p>Een man die wadt te doen heeft, moet op sijn saecken gissen. So macht hem niet missen in eenige dingen. Dus so wil ick nu mijn werck volbringen en gaen geringen, daer ick hebbe van doen. Ick bender schier, so hebbe ick mijn gaen spoen. Tis bijde noen, dus coom ick te pas.</p>	<p>314. <i>gissen</i>: bedacht zijn op</p> <p>317. <i>geringen</i>: vlug 318. <i>schier</i>: snel, <i>spoen</i>: haasten</p>

320	<p>Tis hier immers daer ick de laetste reijs was. Dus coom ick seer rasch ongefaelt. Holla hou!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Sijt ghij daer, Heerroom?</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u></p> <p>Jae, ick, vrij ongedraelt</p>	319. <i>bijde noen</i> : bijna middag 321. <i>ongefaelt</i> : zonder mankeren 322. <i>Holla hou</i> : een uitroep om iemands aandacht te trekken
325	<p>mijn nu verhaelt offt nu sal passen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Jae com, wij sullen ons rasschen om binnen deser cassen te bedt te gaen. Compt, laet ick u tabbart uijttrecken.</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u>²⁵</p> <p>Wel, neemt van stonden aen.</p>	324. <i>ongedraelt</i> : zonder treuzelen 325. <i>mijn nu verhaelt</i> : zeg me eens 327. <i>cassen</i> : bedstee 328. <i>tabbart</i> : mantel
330	<p>Siet nu seer saen, die arm eerst uijt...</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Nu dander...</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u></p> <p>Wel, hoe staet ghij, dus segt soete bruijt, treckt stijff en ruijt, sij sullen wijcken.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Beij broer, ick sal eerst u pis bekijken*.</p>	330. <i>saen</i> : snel
335	<p>Ghij meucht wel staen prijcken, ghij beveijnsden dieff! Van mijn en crijcht u niet u gerieeff, (<i>hier slaet sij hem</i>) al hadt ghij mijn so lieff als oijt man een vrouwe hadde!²⁶</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u></p> <p>Och, mijn lenden, lenden!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Hout daer noch wadt, ghij fenijnige padde!</p>	334. <i>treckt stijff en ruijt</i> : trek het hard en ruw uit, <i>wijcken</i> : gehoorzamen
340	<p>Dese vuijlle vadden! Wadt sij gaen beginnen als sij een vrouwe hebben dien sij beminnen! So clappen sij moij terstont!</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u></p> <p>Ick en heb seecker niet gedaen!</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p>	339. <i>padde</i> : pad 340. <i>vuijlle vadden</i> : vieze, slordige vrouw

²⁵ Heerroom < Heeroon.

²⁶ al hadt ghij mijn so lieff als oijt man

een vrouw hadde! < al hadt ghij mijn so lieff als oijt man een vrouw hadde! Ik heb deze zin op één versregel geplaatst, waardoor het rijmschema klopt.

345	<p>Ghij liechtet, ghij hont! Ick doet u cont, ghij sult het lijen! Met slaegen sal ick u niet mijen off segt mijn die waerheijt!</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerom</u></p> <p>Ick heb seecker niet geclapt!</p>	345. <i>Ick doet u cont</i> : Ik laat u weten
350	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Ick sal u noch wel anders bestrijen! Ghij sult u niet verblijen van dit verdriet. Dus segt het mijn, off ick sal u de keel affsnijen off ghijt geseijt hebt! So ist geschiet.</p>	349. <i>bestrijen</i> : aanvallen
355	<p style="text-align: center;"><u>Heerom</u></p> <p>Neen, ick bij mijn priesterschap niet! Wadt meent ghij, dat ick daerom sou liegen?</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Neen, ick certeijn, mijn lieve griet, ick sou u mijn leven niet bedriegen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerom</u></p> <p>Daer sijn so veel clappeijen die over beijen sijen wiegen, die altijd liegen²⁷ om quaet te clappen.</p>	358. <i>clappeijen</i> : snapachtige vrouwen, <i>beijen sijen wiegen</i> : beide kanten inpalmen
360	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Nu, Heerom, sidt neer. Ick sal eens tappen vrolijkheijt snappen in dese contreijen. Dus laet ons vreuchde gaen ontspreijen en ons vermeijen sonder verbeijt.</p>	360. <i>tappen</i> : inschenken 361. <i>contreijen</i> : streek 362. <i>ontspreijen</i> : uitspreiden 363. <i>vermeijen</i> : vermaken, <i>sonder verbeijt</i> : zonder uitstel
365	<p style="text-align: center;"><u>Heerom</u></p> <p>Maer Lichtekojj, wast allemael geseijt? Wie heeft dat verbreijt? En can ick niet dencken.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtecojj</u></p> <p>Waer is die croes? Ick sal u eens schencken. Sonder crencken willen wij jubileeren.</p>	365. <i>verbreijt</i> : bekend gemaakt 366. <i>croes</i> : kan 367. <i>crencken</i> : verzwakken, <i>jubileeren</i> : proosten*
370	<p style="text-align: center;"><u>Heerom</u></p> <p>Compt, laeten wij lustich triumpheren en vermeren²⁸ hier alle deucht.</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerom</u> <u>Lichtecojj</u></p> <p>Ick brengt.. Wien?</p>	

²⁷ liegen < sliegen. 'Sliegen' komt niet voor in de GTB. Daarentegen betekent 'liegen' nog steeds hetzelfde en past het goed in de context.

²⁸ vermeren < vernneren.

	<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>	
	U.	Dat wacht ik.	
	<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>	
	Ick schenckt.	Ick salt sien.	
	<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>	
	Ick brengt..	Wien?	
	<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>	
	Dit gehenckt.*	Tsal geschien.	
375	<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>	375. <i>gru</i> : afkeer
	Sonder gru.	Vreucht verpacht ick.	
	<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>	
	Ick brengt..	Wien?	
	<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>	
	U..	Dat wacht ick. Op geen clappeij en acht ick.	378. <i>Op geen clappeij en acht ick</i> : Ik let niet op roddels
380	<u>Heerom</u>		380. <i>verwerven</i> : verkrijgen
	Doet ghij so. Op mijn selven dacht ick dat desen nacht ick niet en sou verwerven uwe lieffde.		
	<u>Lichtekoj</u>		
	Ja, ghij vreuchde laet ons beerven. Sonder swarven willen wij vroolick zijn (<i>hier singt de paep een liedeken</i>)		382. <i>beerven</i> : beschikken over
385	Maer Heerom, hoort wadt ick u sal verhaelen. Wilt er niet op smaelen dat ick doorgronde tgheen wij doen sullen, dat en is geen sonde. Doet mijn t'oorconde in dit gespan.		383. <i>swarven</i> : dwarrelen 385. <i>smaelen</i> : afbreuk doen 387. <i>t'oorconde</i> : het bewijs, <i>gespan</i> : gezelschap
390	<u>Heerom</u>		388. <i>slecht</i> : gewoon 389. <i>in den ban niet reacken</i> : niet vervloekt worden 390. <i>absolveren</i> : vergeven 391. <i>genaecken</i> : in aanraking komen met 392. <i>gaer</i> : geheel
	Neempt, hout u slecht ²⁹ bij een geestelijck man, so sult ghij in den ban niet raecken. Ick sal u absolveren met voller spraecken. So sal u niet genaecken eenich lijen. Dus laet ons tsaemen gaer verblijen en wilt niet mijen. Com, gaen wij binnen.		
	<u>Lichtekoj</u>		
	Beij, laeten wij ons saecken wel versinnen.		

²⁹ slecht < slech.

395	<p>Isser niemant innen die tsal clappen? Ick sie wel. Neent, wij³⁰ willen gaen stappen, vroljckheijt snappen en bij malcaer sijn. <i>(Verneem Al³¹ met haer man en haer neve uijt)</i></p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al seijt</u></p> <p>Theeft altijt loogen geweest! Nu salt waer sijn en int openbaer sijn, dit verhoolen spel.</p> <p style="text-align: center;"><u>V. man</u></p>	<p>393. <i>mijen</i>: treuzelen 394. <i>laeten wij ons saecken wel versinnen</i>: laten we wel goed opletten 395. <i>innen</i>: binnen 396. <i>stappen</i>: lopen 398. <i>loogen</i>: leugens 399. <i>verhoolen</i>: verborgen</p>
400	<p>Neempt hem gevangen, al waer hij noch so fel, al thoonde hij hem rebel! Hout hem vast!</p> <p style="text-align: center;"><u>Neve</u></p> <p>Ick sal hem wel houwen, dien vuijle gast! Ick wou, hij hingk aen een mast wel gebonden!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p>	<p>404. <i>vermonden</i>: mededeling 405. <i>de waer</i>: de waarheid, <i>gesonden om</i>: halen</p>
405	<p>Wadt sullen wij nu doen? Hoort mijn vermonden. Ick wou de waer gesonden om haer man.</p> <p style="text-align: center;"><u>V. man</u></p> <p>Beijt, laeten wij sien eerst hoe wijt stellen an, op dat wij van hem niet en verliesen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Neve</u></p>	<p>408. <i>biesen</i>: verstoppem 409. <i>vervriesen</i>: bevriezen</p>
410	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Pestelendrick!* Ho, dat is den besten zin! Neve, die ick bevin, doetse oopen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Neve</u></p> <p>Ick heb die sleutelen niet.</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p>	<p>411. <i>bevin</i>: hoor</p>
415	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Och Heerroom, ick woud dat ick het niet en wist. Tis nu vergist, ten baet gheen claegen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Ghij vuijle hoer! Nu sullen al u maegen weten sonder vertsaegen hoe ghij ons schandich ons eer benomen hebt, onvairlliandich,</p>	<p>413. <i>geropen</i>: geroepen</p> <p>416. <i>Tis nu vergist</i>: Het is verloren</p> <p>417. <i>maegen</i>: knapen 418. <i>sonder vertsaegen</i>: zonder bang te worden</p>

³⁰ wij < wil.

³¹ Verneem Al < Verneem.

420	<p>dat men u moet brandich tot pulver raseren!</p> <p style="text-align: center;"><u>V. man</u></p> <p>Nu, doet de kiste oopen!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Heerom, hier meucht ghij u ghetijen leeren, dus moet ghij u verneeren! Hoe staet desen weerboom?</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerom</u></p> <p>Siet wadt ghij doet! Ick ben een geestelijck heerom!</p>	<p>419. <i>onvayjliandich</i>: schandelijk</p> <p>420. <i>tot pulver raseren</i>: tot poeder maken*</p> <p>422. <i>hier meucht ghij u ghetijen leeren</i>: hier kunt u uw gebeden leren</p>
425	<p>Slaet hier op seer goom,³² wadt dat ghij doet!</p> <p style="text-align: center;"><u>Neve</u></p> <p>Ho schelm! Ghij schandalijseert ons en al ons bloet, dus moet ghij hier in, al waert ghij noch so quaet.</p> <p style="text-align: center;"><u>Heerom</u></p> <p>Och, ick leg hier in een soberen staet. Ijgo maet, tis met mijn niet wel gestelt.</p> <p style="text-align: center;"><u>V. man</u></p>	<p>423. <i>verneeren</i>: buigen, <i>weerboom</i>: onheilsteken*</p> <p>424. <i>heerom</i>: pastoor</p> <p>425. <i>Slaet hier op seer goom</i>: Let op</p> <p>426. <i>Ghij schandalijseert ons en al bloet</i>: U maakt onze familie te schande</p> <p>429. <i>soberen staet</i>: armoedige omstandigheid</p> <p>429. <i>Ijgo</i>: Bij God (uitroep)</p>
430	<p>Sluijtsse vast! Toe, met geweld! Twort u vertelt, wij willen gaen. Gelijckelijck hoort mijn vermaan en haelen seer onse neven, die hoer haer man.</p>	<p>430. <i>Sluijtsse vast</i>: Sluit ze op</p> <p>432. <i>vermaan</i>: aansporing</p>
435	<p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Op dat hij siet watter iss bedreven! Neempt toch beneven u die sleutelen, dus gaen wij tsaemen. Laetse sitten preutelen en oock vrij reutelen, daer alleen. Adijeu, maer wij sullen weer comen treen.</p> <p style="text-align: center;"><i>Pausa</i></p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtecojj</u></p>	<p>435. <i>bedreven</i>: gebeurd</p> <p>436. <i>beneven</i>: naast</p> <p>437. <i>preutelen</i>: klagen</p> <p>438. <i>reutelen</i>: praten</p> <p>439. <i>treen</i>: lopen</p>
440	<p>Hoe ben ick nu in drucks geweene? Hoe ben ick gereen van vrienden en maegen? Och, mijn lendenen die grouwen al voor die slaegen die ick sonder vertsaegen flus sal krijgen.</p>	<p>440. <i>in drucks</i>: van de angst, <i>geweene</i>: gehuil</p> <p>441. <i>gereen</i>: geraakt</p> <p>442. <i>grouwen</i>: zijn bang</p>
445	<p>Wadt wil ick doen? Ick mach wel swijgen en hier staen sijgen al in der muijten. Wadt noot waert? Con ick die kist opsluijten en hier waer buijten die daer in leijt. Ick wil wadt doen, dats beste bescheijt, sonder verbeijt. Siet, hier sijn sluetelen! Siet</p>	<p>443. <i>sonder vertsaegen</i>: zonder angst, <i>flus</i>: spoedig</p> <p>445. <i>sijgen</i>: neerzijgen, <i>muijten</i>: kooi</p>
450	<p>off sijse niet op doen en souwen!</p>	<p>446. <i>noot</i>: nood, <i>opsluijten</i>: openen</p>

³² goom < groom.

455	<p>Die en wil eerst gans niet. Nu desen, off diet nu doen sal. Ja, hij fluckx hier uijt offt ghij raekt ter pal! Schout tongeval, ick salder inne leggen desen hont. Wadt sullen sij nu weten te seggen? Over wadt breggen sullen sij nu gaen? Ick wil hier gaen sitten en schreijen menigen traen, alleleens off hij seer saen daer noch in waer geslooten.</p>	<p>448. <i>bescheijt</i>: inzicht 450. <i>Siet off sijse niet op doen en souwen</i>: Zie of ze het niet open zullen doen 451. <i>gans</i>: geheel 453. <i>fluckx</i>: vlug 454. <i>Schout tongeval</i>: Verdien het ongeluk 458. <i>schreijen</i>: huilen 459. <i>alleleens off</i>: net alsof, <i>saen</i>: zonet</p>
460	<p><u>(Die vrienden uijt met die man) Goetbloet spreeckt</u> Wat wil ickse doen? Wil ickse doorstooten? Want met grooten gramschap ben ick beset.</p> <p><u>Verneem Al</u> Neen, hoortse eerst spreucken.</p>	<p>460. <i>doorstoten</i>: doorsteken 461. <i>gramschap</i>: woede, <i>beset</i>: voorzien</p>
465	<p><u>Goetbloet</u> Wel, wadt segt ghij, ghij vuijle slet, van dit pret dat ghij hebt bedreven!</p> <p><u>Lichtecoij</u> Ick en hebber geen schult toe.</p>	
470	<p><u>V. man</u> Gheen schult toe? Dat sal kosten u leven! Wij sullen u hier beneven die paep wijsen! Uijt dese kist sullen wij hem doen rijsen en hem spijsen met alsuck eeten als hij verdient heeft!</p>	<p>468. <i>doen rijsen</i>: laten opstaan 469. <i>spijsen</i>: voeden, <i>alsulck</i>: zulk</p>
475	<p><u>Goetbloet</u> Een ijegelijck om sijn geweer! Ick doet u weten. Dits mijn vermeten en slaet hen doot sonder genae!</p> <p><u>Neve</u> Beset die kist wel dat hij ons niet en ontgae. Wij sullen hem drae wat anders geven.</p>	<p>471. <i>geweer</i>: verdediging 472. <i>vermeten</i>: voornemen 473. <i>Beset</i>: Omsluit, <i>ontgae</i>: ontsnapt</p>
475	<p><u>Goetbloet</u> Ontsluijt die kist!</p> <p><u>V. man</u> Wij sullen hem van tleven beroven eeven nu terstond.</p> <p><u>Verneem Al</u> Nu is sij ontslooten.</p> <p><u>Goetbloet</u> Wel, wadts dat?</p>	<p>475. <i>Ontsluit</i>: Open</p> <p>477. <i>terstond</i>: onmiddellijk</p>

480	<p style="text-align: center;"><u>Neve</u></p> <p>Maer tis een hont! Ick doe u cont, ick niet en slaep.</p> <p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Wel, waer is dan die paep daer ick na gaep om doot te slaen?</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Wel, hij wasser in.</p>	<p>481. <i>Ick doe u cont</i>: ik maak u bekend</p> <p>483. <i>gaep</i>: verlang</p>
485	<p style="text-align: center;"><u>Neve</u></p> <p>Ja, hij isser nu vandaen! Ick seght u seer saen en oock seer coen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Wadt sout ghij seggen dat men heeft met een hont te doen? Ick sal mijn spoen op u dat te wrecken!</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Loopen wij wech!</p>	<p>486. <i>saen</i>: snel, <i>coen</i>: dapper</p> <p>488. <i>spoen</i>: moeite doen</p>
490	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Ick sal u deursteecken, bij gans, vijff weecken. Waer loopt ghij heen? Waer sijt ghij, mijn vrouwe, die daer in druckx geweest? Compt doch voort treen, want ick ben bedrogen!</p>	<p>490. <i>deursteecken</i>: doorsteken</p> <p>491. <i>bij gans</i>: bij God (uitroep)</p>
495	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Och man, hoe schandelijck hebben sij mijn belogen. Ick claecht mijn oogen met bittere traenen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Wijffgen, wij willen ons leven daer niet aff vermanen! Op andere baenen willen wij gaen.</p>	<p>494. <i>belogen</i>: voorgelogen</p> <p>496. <i>niet aff vermanen</i>: niet over praten</p>
500	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekoj</u></p> <p>Wilt dit altsaem int danck ontfaen off wij ons eenichsins hadden verhapt.</p> <p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Ghij, goe Heeren, en treckt het u niet aen. Wilt dit altsaem in danck ontfaen.</p> <p style="text-align: center;"><u>Verneem Al</u></p> <p>Sijnder eenige vroutgens die daer mee sijn belaeen, ick hoop een beter dan ghij sout worden beclapt.</p> <p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Wilt dit altsaemen in danck ontfaen</p>	<p>498. <i>ontfaen</i>: ontvangen</p> <p>499. <i>verhapt</i>: vertrouwd op</p> <p>502. <i>belaen</i>: belast</p> <p>503. <i>beclapt</i>: verklikt</p>

505	off wij ons eenichsins hadden verhapt. Hebben wij qualijck gespeelt, ghij hebt ons qualijck getapt. Tis lang genoch gesnapt, wij willen u beswijcken. Dit schencken u de broeders van <i>Trou Moet Blijcken</i> .	506. <i>qualijck</i> : slecht 507. <i>gesnapt</i> : gezwetst, <i>beswijcken</i> : verlaten
-----	--	--

Aantekeningen (*)

“Neefgen” en “Sijn nichte”.

Letterlijk: ‘kleinzoon’ of ‘neef’. (WNT, Neef, 1 en 6). Het gaat hier om een vrouwelijk personage, dus misschien betreft het een fout in de tekst of heeft ‘neefgen’ nog een andere betekenis die niet bekend is. Verneem Al wordt omschreven als ‘sijn nichte’, wat ‘kleindochter’ of ‘nicht’ betekent. (MNW, Nichte, I, 1 en 2). Ook hier wordt met een mannelijk woord verwezen naar Lichtekoj. Zoals staat aangegeven in de inleiding, is deze verwarring in de personages voor De Vooys (1926) een reden om aan te nemen dat *Lichtekoj* niet is geschreven door de Pellicanisten.

Vs. 3: “cost.”

Letterlijk: ‘levensonderhoud’. (MNW, Cost, 3).

Vs. 15: “op dit termijn.”

Letterlijk: ‘op dit tijdstip’. (MNW, Termijn, 5).

Vs. 16: “heijlich avent.”

Een voorbeeld hiervan is het huidige kerstavond. (WNT, Heiligavond, 1).

Vs. 21: “oortgen.”

Letterlijk: ‘het vierde deel van een stuiver’. (MNW, Ort, I, 7a).

Vs. 23: “Maer ick seg dat het een stront in haar keel is.”

Voor deze uiting is geen letterlijke vertaling te vinden in de GTB of in Mak (1959). Wel staat in de WNT dat ‘stront’ iets ‘zeer onaangenaams’ kan betekenen. Uit deze betekenis is op te maken dat ‘stront in haer keel’ hier betekent dat de situatie (de klachten over de prijs van de knotten wol) zeer onaangenaam is voor Lichtekoj (‘haer’). (WNT, Stront, 3).

Vs. 26: “mijn behaegen.”

Letterlijk: ‘mijn behagen’. (WNT, Behaag, 1).

Vs. 35: “de Fortuijn.”

Fortuna (de Geluksgodin (WNT, Fortuin, 4)) werd in de Middeleeuwen gezien als een oncontroleerbare en onvoorspelbare Godheid. Vrouwe Fortuna werd beschouwd als een Godin of een allegorisch figuur. Fortuna komt van het Griekse concept ‘tyche’, wat stond voor ‘toeval’ of ‘geluk’. Door de opkomst van het christendom en daarbij ook het monotheïsme, was er geen plaats meer voor andere goden. Omdat sommige aspecten in het leven van de mens niet te verklaren waren, werd Fortuna toch gedeeltelijk geaccepteerd. Boethius eerste boek (*The Consolation of Philosophy*) zorgde ervoor dat ze werd gezien als een allegorisch figuur. In zijn tweede boek van *The Consolation* kwam ook het wiel van Fortuna aan bod. Fortuna werd vaak groter afgebeeld dan de mens, zodat duidelijk werd hoe belangrijk ze was. Ook werd ze afgebeeld met het wiel. De Middeleeuwse afbeeldingen van Fortuna tonen vaak de dubbelzijdigheid van haar karakter.³³

Vs. 35: “sonder genae.”

Letterlijk: ‘zonder genade’. (WNT, Genade, II).

³³ Strayer (1985), pp. 145-147.

Vs. 51: "coen."

Letterlijk: vol zelfvertrouwen. (MNW, Coene, 1).

Vs. 52: "sonder besuren."

Letterlijk: 'zonder ervoor te boeten'. (MNW, Besuren, II, 6).

Vs. 74: "sonder hicken."

'Hicken' betekent letterlijk 'hikken' (MNW, Hicken I), maar dat lijkt mij niet toepasselijk voor deze uiting. Het betekent waarschijnlijk 'zonder te treuzelen'.

Vs. 88: "ontcnopen."

Letterlijk: 'losmaken'. (MNW, Ontcnopen, I, 2).

Vs. 88: "crijten."

Letterlijk: 'het schelle of schorre geluid van sommige dieren'. (WNT, Krijten, A, 3).

Vs. 90: "smijten."

Letterlijk: 'zwaaiende beweging maken met de ledematen'. (WNT, Smijten, II, 3).

Vs. 93: "Wapen! Moort!"

Deze woorden zijn apart wel te vertalen, maar niet in combinatie. Het lijkt hier iets te betekenen als 'Oh nee!'.

Vs. 113: "crijt."

'Crijt' betekent volgens de GTB 'strijdperk' of 'cirkel'. Aangezien dit niet past in de context, vermoed ik dat het hier 'huis' of 'kamer' betekent. (MNW, Crijt, I, 2). Het is ook mogelijk dat 'crijt' hier 'toneelvloer' betekent. In dat geval is het bedoeld als grap, omdat het huis dan wordt aangeduid als toneel.

Vs. 121: "pack."

Letterlijk: 'bagage'. (MNW, Pac).

Vs. 125: "an sticken."

In deze context kan men 'ansticken' niet vertalen met 'ontsteken' of 'aantrekken' (MNW, Aenstecken I en II). Ik denk dat het in dit geval 'aan stukken' betekent, omdat het over de kapot gevallen kan gaan. Wanneer men zoekt naar 'stic' in de GTB wordt men doorgestuurd naar 'stuc' en dit betekent 'stuk' of 'brok' (MNW, Stuc, 1). Aangezien het woord 'sticken' in de tekst aan het eind van een vers staat en het woord 'schicken' in het vers daarvoor erop moet rijmen, heb ik het niet aangepast in de tekst. Dit is wellicht ook de reden dat er 'sticken' staat in plaats van 'stucken'. Ik heb wel het woord 'an' los geschreven van 'sticken'.

Vs. 132: "wilt hier op achten."

Letterlijk: 'wees hierop bedacht'. (MNW, Achten, I, II, 2).

Vs. 142: "schier."

Letterlijk: 'snel'. (MNW, Schiere I, 1).

Vs. 147: “hij is te bier.”

Deze uiting van Lichtekoj past niet in de context, aangezien eerder werd aangegeven dat Goetbloet naar zijn werk ging en niet naar de herberg. Het is niet duidelijk waarom Lichtekoj dit zegt.

Vs. 168: “sonder gemeijn.”

Letterlijk: ‘zonder iets in gemeenschap te hebben’. (WNT, Gemeen, I, I, 2). Deze vertaling lijkt mij niet te passen in de context, dus heb ik het vertaald met ‘zonder angst’.

Vs. 178: “besprijen.”

Aangezien Heerom hier met Lichtekoj afspraken wil maken, denk ik dat ‘besprijen’ zoets als ‘bespreken’ betekent, en niet ‘besproeien’ of ‘bevlekken’, wat de GTB aangeeft. (WNT, Bespraaien).

Vs. 183: “na mijn cout al sulcke kijven.”

Deze uitdrukking is niet te vinden in de GTB. ‘Couten’ betekent ‘spreken’ of ‘praten’ (VNMW, Couten) en het werkwoord ‘kijven’ betekent ‘ruzie zoeken’ (WNT, Kijven, I, 1). De GTB geeft geen vertaling voor het zelfstandig naamwoord, dat ‘kijven’ hier naar mijn idee wel is. Ik denk dat deze zin iets betekent als ‘ik heb het idee’.

Vs. 185: “sonder ontblijven.”

Letterlijk: ‘zonder achter te blijven’. (WNT, Ontblijven).

Vs. 209: “snappen.”

Letterlijk: ‘vertellen’. (WNT, Snappen, A, 7).

Vs. 218: “sonder verstooren.”

Letterlijk: ‘zonder verwoesten’. (MNW, Verstoren I, 1, 3).

Vs. 241: “Heeft hij mijn vrou in eenige dingen gaen snuijten.”

‘Snuijten’ heeft als letterlijke vertaling ‘in de maling nemen’ of ‘de neus snuiten’. (WNT, Snuiten I, A). Kramer (2009) geeft echter aan dat deze uitspraak metaforisch geïnterpreteerd moet worden als ‘overspelige seks’.³⁴

Vs. 253: “perck.”

Waarschijnlijk dezelfde betekenis als ‘crijt’, aangezien ‘perck’ via ‘parc’ in de GTB ook onder andere de vertaling ‘strijdperk’ oplevert. (MNW, Parc, 2, F). Het betekent dus ‘huis’ of ‘kamer’, of wanneer het als grapje bedoeld is ‘toneelvloer’.

Vs. 266: “ongecruijst.”

‘Ongecruijst’ betekent letterlijk ‘zonder kruis’ of ‘niet gekruist’. (MNW, Ongecrucet I en II) Hier zou dat kunnen betekenen dat de wijn niet gezegend is, dus niet in de kerk wordt gebruikt. De wijn wordt wel door de pastoor aangeboden, maar niet in zijn ambt als pastoor. Dit zorgt er in de tekst echter voor dat Lichtekoj zichzelf alleen maar meer in de problemen brengt dan wanneer de wijn wel gezegend was. Wellicht is er ook nog een andere interpretatie mogelijk van het woord ‘ongecruijst’.

Vs. 278: “genaeken.”

Letterlijk: ‘aanraken’. (WNT, Genaken, I).

³⁴ Kramer (2009), p. 153.

Vs. 283: “dubbelde snoer.”

‘Dubbelde’ betekent letterlijk: tweemaal zo groot of zo dik. (WNT, Dubbel, I, A, 3). Volgens Kramer (2009) betekent ‘snoer’ ‘sloerie’.³⁵

Vs. 334. “ick sal eerst u pis bekijken.”

Volgens het WNT is ‘piskijken’ ‘de kunst om uit de pis van een patiënt zijn ziekte op te maken’. In deze tekst wordt dit gebruikt door Lichtekoij om aan te geven dat ze eerst wil zien of Heerom wel eerlijk tegen haar is. Het heeft hier dus een figuurlijke betekenis. (WNT, Pis).

Vs. 367: “jubileeren.”

Letterlijk: ‘juichen’. (WNT, Jubileeren, 1).

Vs. 374: “Dit gehenckt.”

Volgens de GTB betekent ‘henken’ ‘hinken’ of ‘ter dood brengen. (MNW, Hinken en WNT, Henken). Deze vertalingen passen echter niet in de context. Het is niet duidelijk wat het dan wel betekent in de tekst, maar het moet een soort handeling zijn, want de zin die er op volgt luidt: ‘Tsal geschien’ (het zal gebeuren).

Vs. 410: “Pstelendrick.”

‘Pstelendrick’ is niet te vinden in de GTB. Mak (1959) verklaart wel verschillende woorden die hierop lijken, zoals ‘pestilencialijck’ en ‘pestilentich’. Deze woorden betekenen allebei zoiets als ‘op verderfelijke wijze’. Ik denk dat ‘Pstelendrick’ eenzelfde betekenis heeft, dat het een scheldwoord is dat is opgebouwd uit de ziekte de pest en ‘elendrick’.

Vs. 420: “brandich tot pulver raseren.”

Volgens Kramer (2009) betekent dit ‘wegvagen’.³⁶

Vs. 423: “weerboom.”

Letterlijk: ‘boomvormige wolk die regen voorspelt’. Volgens Mak (1959) wordt hier echter de heerom mee bedoeld. Deze uitdrukking zorgt ervoor dat men de heerom ziet als een slecht personage dat zorgt voor onheil.

³⁵ Kramer (2009), p. 238.

³⁶ Kramer (2009), p. 237.

Verantwoording van de editie³⁷

De basistekst die ik gebruik bij het maken van deze kritische editie, is de tekst die staat in *Trou moet blijcken: Bronnenuitgave van de boeken der Haarlemse rederijderskamer 'de Pellicanisten', deel 7: boek G*, door Hüsken, Ramakers & Schaars (1997). Deze tekst is gebaseerd op de originele handschriften uit *Trou moet blijcken* en dat maakt dat ik dit als een betrouwbare bron beschouw.

De doelgroep van deze kritische editie wordt gevormd door eerstejaars studenten in de Nederlandse taal en cultuur, van wie mag worden verondersteld dat zij een belangstelling hebben voor Middelnederlandse teksten en dat zij bereid zijn moeite te doen om die teksten te begrijpen.

De titel van *Lichtekoij* heb ik vet en groter dan de rest van de tekst gedrukt. Hiermee wil ik zorgen dat de titel opvalt en dat de editie de aandacht van de lezer trekt.

De opsomming van de personages heb ik een andere opmaak gegeven dan in het handschrift het geval is, omdat ik denk dat het zo duidelijker en overzichtelijker is.

De interpunctie en het hoofdlettergebruik in deze editie zijn van mijn hand. Ik heb de interpunctie aangepast aan de huidige conventies. Ik heb de interpunctie van het handschrift dus niet gevolgd. Het hoofdlettergebruik heb ik eveneens aangepast aan de huidige conventies, zodat het voor de lezer duidelijk is wanneer een zin begint en wat eigennamen zijn van de personages. De afkortingen zijn zonder cursivering opgelost.

De nummering van de versregels heb ik aangepast. In de diplomatische editie begint deze al bij de titel en de opsomming van de personages. Een diplomatische editie is bedoeld om een handschrift leesbaar te maken. Door de nummering te laten beginnen bij de titel, kan men de tekst in het handschrift makkelijker terugvinden. In de kritische editie is dit niet nodig. Om die reden heb ik de nummering zo aangepast, dat alleen de gesproken tekst genummerd is.

In het handschrift staan de clauskoppen boven de claus tegen de linkermarge. Er zitten geen witregels tussen de claus van het vorige personage en de clauskop van de volgende tekst. Dit heb ik in mijn editie veranderd. De clauskoppen zijn onderstreept, omdat het zo duidelijker is dat ze niet bij de gesproken tekst horen. De clauskoppen staan midden boven de tekst. Na elke claus staat een witregel.

Sommige woorden of woorddelen die in de diplomatische editie niet-aaneengeschreven zijn, zijn in de kritische editie verbonden of omgekeerd. Hier volgt een opsomming van de plekken waar dat is gebeurd: 'moet men' (vs. 1, vs. 4 en vs. 7), 'want men' (vs. 6), 'moet er' (vs. 17), 'ghij er' (vs. 20), 'in den' (vs. 26, vs. 49 en vs. 390), 'omdat' (vs. 28, vs. 31 en vs. 265), 'verlang ernae' (vs. 33), 'daerme' (vs. 44), 'in de' (vs. 54 en vs. 278), 'ick erna' (vs. 64), 'ick er' (vs. 87), 'dat men' (vs. 99, vs. 421 en vs. 488), 'hiermee' (vs. 115), 'hier om' (vs. 157), 'doet men' (vs. 171), 'sit men' (vs. 171), 'van de' (vs. 224), 'waerdeur' (vs. 256), 'waervoor' (vs. 263), 'affsnijen' (vs. 352), 'wilt er' (vs. 386), 'wou de' (vs. 405) en 'in der' (vs. 445).

Het woord 'pauza' komt vijf keer voor in de tekst. In het handschrift staat dit woord in de marge van de tekst. In de kritische editie heb ik het tussen de clausen geplaatst en gecursiveerd.

In de tekst staat af en toe een toneelaanwijzing. In het handschrift staan die op verschillende manieren aangegeven. In mijn editie zal ik ze allemaal in de tekst zetten tussen ronde haakjes en gecursiveerd, ook wanneer een toneelaanwijzing in de clauskop staat.

De vertalingen van de woorden staan aan de rechterzijde van de pagina. De vertaling staat, indien mogelijk, op dezelfde regel als waar het woord in de tekst voorkomt. Deze woorden en

³⁷ Bij het schrijven van de verantwoording is *Truwanten* (1987) als voorbeeld gebruikt, pp. 41-42.

uitdrukkingen zijn vertaald met behulp van Mak (1959) en GTB. In de GTB heb ik gezocht in het VNMW, MNW en WNT. Wanneer een woord of uitdrukking meer uitleg nodig heeft, staat er een asterisk naast het woord. Deze verwijst naar de aantekeningen.

In de laatste versregel staat: 'Dit schencken u de broeders van *Trou Moet Blijcken*.' Ik heb hier 'Trou Moet Blijcken' gecursiveerd, omdat het hier gaat om de spreuk van de Pellicanisten.

De emendaties heb ik in de voetnoten van de pagina's gezet waar de emendaties voorkomen. In de noot staat eerst het aangepaste woord, daarna het oorspronkelijke woord uit het handschrift gevolgd door de motivatie, indien van toepassing.

Performance-analyse

Met deze analyse wil ik een beeld schetsen van hoe *Lichtekoj* mogelijk is opgevoerd. Aangezien de tekst de enige bron van informatie is, moet ik alle aanwijzingen uit de tekst zelf halen en zelf interpreteren. Voorafgaand aan deze analyse zal ik een beeld geven van hoe volgens Hummelen (1989) de podiumstallages eruit hebben gezien, zodat dat bij mijn interpretatie van *Lichtekoj* gebruikt kan worden. Aangezien in *Lichtekoj* vaak het woord 'pauza' voorkomt en Hummelen (2001) ook daar een artikel over heeft geschreven, zal ik zijn bevindingen samenvatten en bekijken in hoeverre deze bevindingen gebruikt kunnen worden bij de performance-analyse van *Lichtekoj*. Hierna zal ik de tekst van *Lichtekoj* samenvatten en indelen in scènes, waar ik in de analyse naar kan verwijzen.

Hummelen: 'Toneel op de kermis: Van Breugel tot Bredero.'

Hummelen kijkt in zijn artikel schilderijen tot ongeveer 1620, aangezien de schilderijen daarna minder betrouwbaar worden, omdat deze elementen kunnen bevatten die voor de rederijkers onbekend waren.

Op de eerste paar schilderijen is de klucht *Playerwater* te zien. Hummelen herkent de klucht aan de personages op het podium en aan rekwisieten. Vooral herkenbaar is de mars waar een hoofd uitsteekt. Op het eerste schilderij van Balten³⁸ is getracht een herberg te simuleren met een tafel en een stoel. Het publiek staat om de stelling heen. Het voortoneel is het platform voor het speelhuis waarop gespeeld wordt.

Hans Bol³⁹ schilderde een stelling met een zijtoneel waar een personage op staat dat interactie heeft met het publiek. De personages op het voortoneel hebben in dit geval geen idee van wat er op het zijtoneel gebeurt.

Op het schilderij van Gillis Mostaert⁴⁰ is ook een zijtoneel te zien met een personage. Ook is het doek voor het speelhuis opgetrokken, waardoor er zich een opening vormt. Ook in het gordijn aan de kant van het zijtoneel staat open. Van Hummelen interpreteert dit als de opening waardoor het personage dat op het zijtoneel staat is opgekomen.

Op het schilderij door een anonieme schilder naar Bruegel⁴¹ steekt een ladder uit het speelhuis. Dit was ook eerder het geval bij een schilderij van Bruegel.⁴² De anonieme schilder heeft ook een zijtoneel geschilderd met een personage erop. Op het voortoneel is eveneens een personage te zien.

Op de gravure van Swanenburch naar Vinckboon⁴³ steekt een persoon uit het speelhuis die iets ophangt. Ook staat er een ladder tegen het voortoneel aan, zodat men van de begane grond op het voortoneel kan komen. Het idee dat rederijkers in een stoet naar de stelling lopen, wordt alleen maar bewezen op schilderijen en gravures. Dat dit wel waarschijnlijk is, komt voort uit het feit dat de spelhuizen op de stelling niet groot genoeg waren om zich in te verkleeden.

³⁸ Hummelen (1989), p. 5.

³⁹ Hummelen (1989), p. 8.

⁴⁰ Hummelen (1989), p. 10.

⁴¹ Hummelen (1989), p. 12.

⁴² Hummelen (1989), p. 7.

⁴³ Hummelen (1989), p. 15.

Op een andere gravure van De Bruyn naar Vinckboon⁴⁴ is te zien dat een personage opkomt vanuit het midden van het voorgordijn.

Volgens Hummelen ziet een podiumstelling er als volgt uit: een rechthoekig platform waarop een kleiner rechthoekig gebouwtje is geplaatst. Dit wordt het speelhuis genoemd. De wanden van het speelhuis bestaan uit gordijnen. De achterste wand van het speelhuis staat tegen de achterste rand van het platform. Hierdoor is er ruimte voor het speelhuis (voortoneel) en soms ook aan de zijkant (zijtoneel), waar gespeeld kan worden. Soms staat de stelling tegen een gebouw aan. Het publiek staat drie tot vier rijen dik aan de voor- en zijkant van het voortoneel. Het verschilt per schilderij of te zien is of er in het voorgordijn een opening in het midden zit, en ook of er in de zijgordijnen spleten zitten om door op te komen. Volgens Hummelen komen zijtonelen niet veel voor, omdat dat onpraktisch is bij het in elkaar zetten van de stelling. Het speelhuis is makkelijker te bevestigen aan de zijkanten van het platform dan in het midden.

Natuurlijk kan men naar aanleiding van enkel het analyseren van schilderijen niet zeker weten hoe een toneelstelling eruit heeft gezien. Deze analyse helpt ons echter wel een stapje verder bij de interpretatie van de toneeltekst, omdat we ons nu in ieder geval een voorstelling kunnen maken van hoe een toneelstelling eruit kan zien.

Naar aanleiding van dit artikel had de toneelstelling van *Lichtekoij* er naar mijn idee als volgt uit kunnen zien: een rechthoekig platform waar een speelhuis op staat dat de hele achterkant van het platform bestrijkt. Er is dus enkel sprake van een voortoneel. De wanden van het speelhuis bestaan uit gordijnen. In het voorgordijn zitten drie openingen waar personages door kunnen opkomen: in het midden en aan de rechter- en linkerkant. Er staat verder niets op het podium. Het publiek staat om het voortoneel heen.

Hummelen: ‘Pause’ en ‘selete’ in de *Bliscapen*’.

Volgens Hummelen is onderzoek naar ‘pause’ en ‘selete’ niet alleen belangrijk voor de opvoering van de *Bliscapen*, maar ook voor later geschreven spelen. ‘Pause’ en ‘selete’ werden in de teksten gebruikt om aan te geven dat er muziek gespeeld moest worden. Kalff⁴⁵ en Leendertz⁴⁶ hebben ook onderzoek gedaan naar ‘pause’ en ‘selete’. Kalff kwam niet met antwoorden op zijn vragen, terwijl Leendertz concludeerde dat ‘pause’ stond voor ‘rust’ of ‘muziek’. Beuken⁴⁷ ging ervan uit dat ‘selete’ ‘rustpoos’ betekende.

Naar aanleiding van het ontbreken van een ‘selete’ in een scène in de *Sevenste Bliscap*, gaat Hummelen ervan uit dat ‘selete’ iets hoorbaars is, dat het aangeeft dat het spel doorgaat en dat het een tijdje duurt. Het enige wat dat volgens Hummelen kan betekenen, is dat het hier om muziek gaat. In Duits geestelijk toneel werd bij het woord ‘selete’ altijd gezongen. Hummelen maakt hieruit op dat ‘selete’ zang is en ‘pause’ instrumentale muziek. Er moet ook een vorm zijn waarbij er muziekbegleiding is bij zang, maar hier bestaat geen aparte term voor.

In de *Eerste Bliscap* wordt ‘selete’ gebruikt wanneer men zich van de ene naar de andere kant op het toneel verplaatste. Tijdens deze verplaatsing praten de personages echter, waardoor er geen ruimte is voor muziek. Hierdoor vermoedt Hummelen dat ‘selete’ wordt gebruikt wanneer het publiek zich moet verplaatsen. In de *Sevenste Bliscap* echter, wordt ‘selete’ niet gebruikt bij een

⁴⁴ Hummelen (1989), p. 21.

⁴⁵ In Hummelen (2001), pp. 133-134.

⁴⁶ In Hummelen (2001), pp. 133-134.

⁴⁷ In Hummelen (2001), p. 134.

verplaatsing van het publiek, maar wanneer de volgende scène met God begint. Dat 'selete' ook te maken kan hebben met de inhoud van het stuk, komt voort uit het feit dat 'selete' (of een andere aanwijzing die te maken heeft met engelengezang) in de *Eerste Bliscap* tweemaal is toegevoegd wanneer de hemel voorkomt in de scène. Doordat deze verschillende functies worden toegeschreven aan 'selete', is het niet geheel onwaarschijnlijk dat deze term willekeurig gebruikt werd.

In een andere tekst, *de V vroede ende van de V dwaeze Maegden*, wordt 'pause' gebruikt wanneer een nieuw personage (of een groep personages) aan het woord komt. Het enige waardoor deze functie van 'pause' overeenkomt met 'selete' in de *Bliscapen*, is dat 'pause' in *de V vroede ende van de V dwaeze Maegden* ook voorkomt bij de hemelscènes. Het gaat hier volgens Hummelen om de oorspronkelijke functie van 'selete', die van een attentiesignaal.

Omdat er geen andere Nederlandstalige teksten zijn die iets kunnen zeggen over het gebruik van muziek, maakt Hummelen gebruik van een regieboek van *Mistere de le Passion Nostre Sauveur Jhesu-Crist*, dat in 1501 werd opgevoerd. Hierin komen 'pause' en 'selete' naast elkaar voor. Het maakt niet uit of het gaat om zang of instrumentale muziek. Bij hemelscènes wordt geen muziek gebruikt, en ook niet altijd bij verandering van plaats en personages. Maar wanneer personages reizen, wordt dat wel ondersteund met muziek. 'Selete' kan ook gebruikt worden om aandacht te trekken bij geestelijke handelingen, zoals bidden.

Uit deze observaties concludeert Hummelen dat 'pauza' en 'selete' in de *Bliscapen* als functie hebben een muzikaal intermezzo aan te duiden. In de *Eerste Bliscap* geeft een muzikaal intermezzo het verstrijken van tijd aan, terwijl het in de *Sevenste Bliscap* wordt gebruikt bij een handeling die niet te zien is voor het publiek, zoals een reis van een personage.

Hummelen onderzoekt in dit artikel de functie van 'pause' en 'selete' in de *Bliscapen*. Om zijn bevindingen te kunnen gebruiken voor mijn performance-analyse, moet eerst worden bekeken of deze bevinden (van de *Bliscapen*) wel van toepassing kunnen zijn op een klucht als *Lichtekojj*.

In het *Letterkundig Lexicon voor de Neerlandistiek* wordt aangegeven dat in *Bliscapen* vaak gebruik wordt gemaakt van muziek.⁴⁸ De *Bliscapen* behoren tot het genre van mysteriespelen. Deze gaan over een 'geloofsgeheim' uit het oude of nieuwe testament. Het *Letterkundig Lexicon* geeft echter niet aan dat er in mysteriespelen ook gebruik wordt gemaakt van muziek.⁴⁹

De klucht wordt in het *Letterkundig Lexicon* omschreven als een kort, komisch genre met een eenvoudig plot dat eindigt met een onverwachte wending. De kluchten bevatten vaak een moraliserend element.⁵⁰ Er wordt in het *Letterkundig Lexicon* met geen woord gerept over muziek in kluchten. Hieruit valt op te maken dat niet alle bevindingen van Hummelen gebruikt kunnen worden bij de performance-analyse, aangezien muziek (bijna) geen rol speelt in kluchten. Aan de andere kant zijn zowel de *Bliscapen* als kluchten bedoeld om op te voeren en dus hebben ze wel een overkoepelende functie. Hierdoor zijn de bevindingen van Hummelen op het gebied van handeling en personages, namelijk dat de termen worden gebruikt bij een handeling die voor het publiek niet te zien is en wanneer nieuwe personages aan het woord komen, eventueel wel toe te passen op *Lichtekojj*.

⁴⁸ *Letterkundig Lexicon voor de Neerlandistiek*, 'bliscappen'.

⁴⁹ *Letterkundig Lexicon voor de Neerlandistiek*, 'mysteryspel'.

⁵⁰ *Letterkundig Lexicon voor de Neerlandistiek*, 'klucht-1, clute, cluyt of farce'.

Samenvatting en scèneindeling van *Lichtekoj*

Deze samenvatting van de plot van *Lichtekoj* is hier in scènes opgedeeld. Volgens de definitie van Van den Bergh is een scène 'dat gedeelte van een stuk waarin dezelfde personages op het toneel aanwezig blijven (soms voegt men daar – mijns inziens overbodig – aan toe: in dezelfde locatie)'.⁵¹ Deze definitie zal ik dan ook aanhouden bij het indelen van de scènes in *Lichtekoj*.

De eerste scène (vs. 1-14) van *Lichtekoj* bestaat uit een monoloog van het personage Lichtekoj. Hierin vertelt ze dat ze moet spinnen om geld te verdienen en dat haar nicht Verneem Al al twee weken niet langs is geweest. Dit maakt haar verdrietig en daarom zingt ze een lied om zichzelf op te vrolijken.

Scène twee (vs. 15-78) begint wanneer Verneem Al opkomt. Verneem Al vraagt aan Lichtekoj hoe het gaat en Lichtekoj vertelt dat ze nog veel moet spinnen. Ook vertelt ze Verneem Al dat ze een plan heeft om ervoor te zorgen dat ze niet meer hoeft te spinnen. Lichtekoj vertelt dat al haar spullen haar zijn ontnomen waardoor ze moet spinnen voor haar inkomen. Het plan is dat ze eerst een kannetje melk verkoopt en dan verder gaat met handelen in de spullen die ze daarvoor krijgt totdat ze een hengst kan kopen. Lichtekoj vraagt Verneem Al om de volgende dag terug te komen, zodat Lichtekoj kan vertellen hoe het is gegaan.

De derde scène (vs. 79-107) bestaat uit een monoloog van Lichtekoj. In deze scène wil Lichtekoj gaan beginnen aan haar plan. Maar ze omdat ze een hengst nadoet, valt het kannetje melk kapot op de grond. Hierdoor kan ze haar plan niet meer uitvoeren en dit maakt haar zeer bedroefd.

In scène vier (vs. 108-120) meldt Goetbloet, de man van Lichtekoj, dat hij naar zijn werk gaat. Hij vraagt Lichtekoj ervoor te zorgen dat er eten is als hij weer thuiskomt. Lichtekoj belooft dit en ze nemen afscheid van elkaar.

Scène vijf (vs. 121-170) begint met een claus van Lichtekoj. Hierin uit ze haar wanhoop. Heerom hoort dit en vraagt wat er aan de hand is. Lichtekoj vertelt dat ze zo verdrietig is omdat ze geld moet verdienen met spinnen. Heerom zegt vervolgens dat ze zich moet schikken in de wil van God en dat ze daarom niet bedroefd moet zijn. Heerom geeft haar dan wat geld en zegt dat ze vrolijk moet zijn, en ze drinken wijn.

Scène zes (vs. 171-177) begint wanneer Verneem Al opkomt. Ze ziet Lichtekoj samen met Heerom drinken. Ze vraagt aan Lichtekoj hoe het haar is vergaan, en Lichtekoj vraagt haar om erbij te komen zitten. Verneem Al slaat deze uitnodiging af en gaat naar huis om te spinnen.

In scène zeven (vs. 178-188) biedt Heerom aan om Lichtekoj te helpen als zij hem wil verwennen. Ze spreken af voor de volgende dag.

In scène acht (vs. 189-192) zegt Lichtekoj in een monoloog dat ze blij is dat Heerom haar wil helpen. Ze gaat opgelucht naar huis.

In de negende scène (vs. 193-211) vertelt Verneem Al aan haar man wat ze heeft gehoord. Ze vertelt hem dat Lichtekoj onbehoorlijke dingen heeft gedaan met Heerom. Verneem Al besluit het aan Goetbloet te vertellen en haar man gaat met haar mee.

In de tiende scène (vs. 212-220) komt Goetbloet moe van zijn werk thuis. Lichtekoj heeft gekookt en ze gaan wat eten.

Scène elf (vs. 221-313) begint wanneer Verneem Al en haar man opkomen. Ze horen wat Lichtekoj tegen Goetbloet zegt en Verneem Al is verbaasd over de manier waarop Lichtekoj praat. Volgens Verneem Al heeft ze deze manier van praten van Heerom geleerd. Goetbloet hoort wat

⁵¹ Van den Bergh (1988), p. 51.

Verneem Al zegt en vraagt vervolgens wat er aan de hand is. Verneem Al vertelt hem dat Heerroom Lichtekoj een oneerbaar voorstel heeft gedaan. Lichtekoj ontkent dit en zegt dat Heerroom haar enkel heeft getroost. Vervolgens beschuldigt Verneem Al Lichtekoj van liegen en ze vliegen elkaar in de haren. Dit gaat gepaard met vele scheldwoorden, bedreigingen en beschuldigingen. Verneem Al zegt uiteindelijk dat zij en haar man weg zullen gaan om aan de hele familie te vertellen wat er speelt. Goetbloet gelooft in Lichtekoj's onschuld en ze gaan naar bed.

In scène twaalf (vs. 314-322) is Heerroom onderweg naar Lichtekoj. Hij wil er snel zijn, dus hij haast zich.

In de dertiende scène (vs. 323-397) komt ook Lichtekoj op. Heerroom komt bij haar aan en ze gaan richting het bed. Lichtekoj kleedt Heerroom uit. Wanneer zij hiermee klaar is, begint ze hem te slaan. Ze beschuldigt hem ervan dat hij aan anderen heeft verteld wat hun afspraak is. Heerroom ontkent dit meerdere malen. Uiteindelijk gelooft Lichtekoj hem en ze vragen zich af wie hun dan heeft verraden. Volgens Heerroom zijn er veel vrouwen die het leuk vinden om te roddelen. Hierna drinken ze wat. Heerroom is zo vrolijk dat hij een lied zingt. Daarna vraagt Lichtekoj aan Heerroom of hun plan niet zondig is. Heerroom zegt dat hij een geestelijke is, waardoor het niet slecht is wat ze doen. Nadat ze hebben gecontroleerd of er niemand in de buurt is, gaan ze naar het bed.

In scène veertien (vs. 398-439) worden Lichtekoj en Heerroom betrapt door Verneem Al, haar man en hun neef. Ze pakken Heerroom vast en willen hem in een kist doen, maar ze hebben de sleutels niet. Deze sleutels heeft Lichtekoj en die geeft ze dan ook. Wanneer Heerroom in de kist zit, probeert hij nog te ontkomen door te zeggen dat hij een geestelijke is. Dat maakt Verneem Al, haar man en hun neef alleen maar kwader en ze sluiten hem op, waarna ze Goetbloet gaan halen.

In scène vijftien (vs. 440-459) is Lichtekoj aan het woord. Ze beklagt zich over wat haar is overkomen, totdat ze de sleutels van de kist vindt. Hiermee bevrijdt ze Heerroom. Daarna stopt ze een hond in de kist. Ze gaat dan huilen, zodat het lijkt alsof Heerroom nog in de kist gevangen zit.

Scène zestien (vs. 460-489) begint wanneer Goetbloet, Verneem Al, Verneem Al's man en hun neef opkomen. Goetbloet is woedend en wil Lichtekoj en Heerroom iets aandoen. Verneem Al zegt dat hij eerst moet luisteren naar wat ze te zeggen hebben. Lichtekoj ontkent dat ze iets verkeerd heeft gedaan. Verneem Al wordt weer boos en ze maken de kist open om te bewijzen dat Lichtekoj vreemdgaat met Heerroom. Maar er ligt een hond in de kist, in plaats van Heerroom. Goetbloet vraagt waar Heerroom is en Verneem al zegt dat hij er echt in zat. Hierdoor denkt Goetbloet dat hij in de maling is genomen door Verneem Al, haar man en hun neef en wil hen aanvallen. Verneem Al, haar man en hun neef vluchten weg.

In scène zeventien (vs. 490-497) roept Goetbloet Verneem Al, haar man en hun neef nog een bedreiging na. Hij roept Lichtekoj, en zegt dat hij is bedrogen. Hierna klaagt Lichtekoj bij Goetbloet over dat ze zo vreselijk is behandeld. Goetbloet troost haar en zegt dat ze het moet vergeten.

Scène achttien (vs. 498-508) is de afsluiting van de klucht. De acteurs die Goetbloet, Lichtekoj en Verneem Al speelden sluiten af door te zeggen dat ze hopen dat het publiek de klucht in dank wil ontvangen en ze spreken de hoop uit dat wanneer vrouwen in dezelfde situatie zitten als Lichtekoj, die zullen worden verraden. Ze geven ook nog aan dat de klucht is aangeboden door de broeders van Trou Moet Blijcken.

De scènes schematisch weergegeven

Scène	Verzen	Personages	Situatie
Scène 1	Vs. 1-14	Lichtekoij	Monoloog van Lichtekoij.
Scène 2	Vs. 15-78	Lichtekoij en Verneem Al	Lichtekoij vertelt haar plan aan Verneem Al.
Scène 3	Vs. 79-107	Lichtekoij	Lichtekoij laat haar kannetje melk vallen.
Scène 4	Vs. 108-120	Lichtekoij en Goetbloet	Goetbloet gaat naar zijn werk.
Scène 5	Vs. 121-170	Lichtekoij en Heerom	Heerom troost Lichtekoij.
Scène 6	Vs. 171-177	Lichtekoij, Verneem Al en Heerom	Verneem Al komt Lichtekoij en Heerom tegen.
Scène 7	Vs. 178-188	Lichtekoij en Heerom	Heerom en Lichtekoij maken een afspraak.
Scène 8	Vs. 189-192	Lichtekoij	Lichtekoij spreekt haar opluchting uit.
Scène 9	Vs. 193-211	Verneem Al en haar man	Verneem Al vertelt haar man wat ze heeft gehoord en ze gaan naar Goetbloet.
Scène 10	Vs. 212-220	Lichtekoij en Goetbloet	Goetbloet komt thuis van zijn werk.
Scène 11	Vs. 221-313	Lichtekoij, Goetbloet, Verneem Al en haar man	Verneem Al confronteert Lichtekoij.
Scène 12	Vs. 314-322	Heerom	Heerom is op weg naar Lichtekoij.
Scène 13	Vs. 323-397	Lichtekoij en Heerom	Lichtekoij vraagt Heerom of hij zijn mond voorbij heeft gepraat en ze willen naar bed gaan.
Scène 14	Vs. 398-439	Lichtekoij, Heerom, Verneem Al, haar man en hun neef	Lichtekoij en Heerom worden betrappt en Heerom wordt opgesloten.
Scène 15	Vs. 440-459	Lichtekoij en Heerom	Lichtekoij bevrijdt Heerom en stopt een hond in de kist.
Scène 16	Vs. 460-489	Lichtekoij, Goetbloet, Verneem Al, haar man en hun neef	Verneem Al, haar man en hun neef komen terug met Goetbloet en ontdekken de hond in de kist.
Scène 17	Vs. 490-497	Lichtekoij en Goetbloet	Lichtekoij en Goetbloet troosten elkaar.
Scène 18	Vs. 498-508	Lichtekoij, Goetbloet en Verneem Al (niet in hun rol)	Afsluiting van het stuk.

De analyse

In de eerste scène spreekt Lichtekoj, naar ik aanneem, de monoloog uit naar het publiek. Het kan ook zo zijn dat ze het in zichzelf zegt, maar dat lijkt me niet logisch, aangezien dit het begin is van het stuk en hier de stand van zaken wordt weergegeven waarvan het publiek nog niet op de hoogte is. Deze monoloog heeft een inleidende functie. Uit de monoloog wordt duidelijk wanneer het stuk zich afspeelt; het is namelijk avond ('die avenden sijn lang', vs. 1). 'Tis vroech doncker' (vs. 2) maakt duidelijk dat het zich afspeelt in de herfst of de winter, aangezien het dan vroeg donker wordt.

Lichtekoj geeft in de monoloog aan dat ze moet gaan spinnen en dat ze daar ook mee gaat beginnen (vs. 4-5). Dit is een aanwijzing dat er iets op het podium aanwezig is waarmee ze kan spinnen of dat ze de suggestie wekt dat ze aan het spinnen is. Terwijl ze aan het spinnen is, bedenkt ze zich dat Verneem Al al lang niet langs is geweest. Om hier niet aan te hoeven denken, zingt ze een lied.

Tussen vs. 14 en 15 staat een toneelaanwijzing, namelijk 'hier singt sij'. Het is niet duidelijk om welk lied het gaat. Terwijl ze zingt, komt Verneem Al aan. Naar mijn idee zit Lichtekoj op het voortoneel te spinnen en komt Verneem Al op vanachter de middelste opening van het voorgordijn van het speelhuis.

In scène twee is in de claus van Verneem Al een tijdsaanduiding opgenomen. Ze vraagt hier 'off ist heijlich avent schier?' (vs. 16), waarmee ze vraagt of Lichtekoj al klaar is voor de avond voor kerkelijke dag. Welke kerkelijke dag dat is, is niet duidelijk. Het moet echter wel een kerkelijke dag zijn in de herfst of winter, omdat eerder al duidelijk werd dat de klucht zich in de herfst of winter afspeelt.

Omdat de clausen van Lichtekoj in vs. 34-43 en vs. 45-72 zo lang zijn, denk ik niet dat zij bij het uitspreken van deze tekst de hele tijd stil zit. Ik denk dat Lichtekoj hier stopt met spinnen en begint rond te lopen over het podium, terwijl ze vertelt wat haar allemaal is overkomen en wat haar plan is.

Nadat Lichtekoj haar plan heeft verteld aan Verneem Al, gaat Verneem Al af (vs. 78). Aangezien eerder werd aangenomen dat ze op kwam door de middelste opening van het voorgordijn, is het logisch dat ze ook daardoor weer afgaat.

Na scène twee staat het woord 'pauza'. Hier staan geen aanwijzingen dat er een handeling gaande is die het publiek niet kan zien. Ook komt hierna geen nieuw personage aan het woord, omdat een monoloog van Lichtekoj volgt. Deze term heeft hier dus een andere functie dan de functies die worden aangegeven in Hummelen (2001). Aangezien er geen aanwijzingen staan die weergeven wat 'pauza' hier precies betekent, lijkt het een overgang van scène aan te geven.

Aan het begin van de monoloog in scène drie (vs. 79-107) zegt Lichtekoj dat ze haar kannetje melk gaat halen. Ze gaat het halen, dus is het waarschijnlijk dat er ook echt een kannetje melk op het podium aanwezig is of dat dit wordt aangegeven vanuit het speelhuis. Het kan zelfs zo zijn dat ze het nog even aan het publiek laat zien, want ze zegt 'al sonder faelen, heb ickse hier.' (vs. 82).

Vervolgens praat Lichtekoj weer over haar plan, maar deze keer tegen het publiek. In vs. 93 staat heel duidelijk een handeling weergegeven. Dit is het moment waarop Lichtekoj haar kannetje met melk laat vallen. De reden waarom ze het kannetje laat vallen, staat in het vers daarvoor, vs. 91-92. Volgens Kramer (2009) doet Lichtekoj hier de hengst na die ze hoopt te krijgen.⁵² Bij het uitroepen van 'hu huij hae' valt het kannetje melk. Het bewijs voor het vallen van het kannetje komt uit de tekst 'Wapen! Moort! Hier gebeurt mijn die grootste schae!'. Ook zegt ze later letterlijk dat het

⁵² Kramer (2009), p. 204.

kannetje melk op de grond ligt (vs. 95).

Scène drie is afgelopen wanneer Goetbloet het toneel opkomt (vs. 108). Ik denk niet dat hij, net als Verneem Al die hierdoor naar 'buiten' ging, door de middelste opening van het voorgordijn opkomt, omdat hij zich naar mijn idee al in 'het huis' bevindt. Dat denk ik omdat hij naar zijn werk toegaat, en niet thuiskomt (vs. 109). Ik denk dat hij opkomt door een opening aan de zijkant van het voorgordijn. Na zijn tekst gaat hij weer af, en deze keer wel door de middelste opening van het voorgordijn, omdat hij vanuit het huis naar 'buiten' moet.

Na de afscheidswaarden van Goetbloet staat weer een 'pauza' aangegeven. Ook hier is er geen sprake van een handeling die voor het publiek niet te zien is en een nieuw personage dat aan het woord komt. Dit is echter wel een vreemde plek voor 'pauza', aangezien Lichtekoij na deze pauze nog iets tegen haar man zegt. Deze 'pauza' lijkt hier niet de overgang van een scène aan te geven, wat wel zo leek bij de 'pauza' die hiervoor al is besproken. Het is mogelijk dat deze 'pauza' een fout is. Een paar versregels later, nadat Lichtekoij afscheid heeft genomen van haar man (vs. 117-120), staat namelijk 'een cleijn pauza'. Deze 'cleijn pauza' staat op een logischer plek, aangezien dit de overgang is van de dialoog tussen Goetbloet en Lichtekoij naar een scène met Lichtekoij en Heerom. Wellicht is de tweede 'pauza' een vervanging voor de eerste, maar is de eerste 'pauza' nooit verwijderd.

De vijfde scène begint met Lichtekoij die aan het woord is. Heerom moet hier eigenlijk al op het podium aanwezig zijn, aangezien hij hoort wat Lichtekoij zegt. Omdat het mij niet helemaal duidelijk is waar deze scène zich afspeelt, is ook niet goed te zeggen van waar hij opkomt. Ik denk dat hij uit een van de openingen uit de zijkant van het voorgordijn is opgekomen, zodat hij dan langs Lichtekoij kan lopen en zo horen wat zij zegt.

Het is me niet duidelijk waar Lichtekoij en Heerom zich ten opzichte van elkaar bevinden in vs. 132-156. In vs. 155 komt wel een handeling voor. Heerom zegt namelijk 'hout daer', wat 'pak aan' betekent. Aangezien het in de verzen hiervoor gaat over het feit dat Lichtekoij geen geld heeft, denk ik dat Heerom haar hier geld geeft. Hij moet een zakje met geld of muntstukken hebben die hij aan Lichtekoij kan geven.

In vs. 157 vraagt Heerom aan Lichtekoij om met hem mee te gaan om wat te eten, maar dat weigert ze (vs. 158-159). In vs. 160 ziet Heerom een kan met wijn. Het is dus waarschijnlijk dat deze zich ergens op het podium bevindt, of in elk geval in het zicht van Heerom. In vs. 166 zegt Heerom 'ick brengs u eens', waarmee kan worden bedoeld dat hij een beker voor Lichtekoij inschenkt.

Terwijl Lichtekoij en Heerom de wijn aan het drinken zijn, komt Verneem Al op (vs. 171). Ik denk dat ze weer van 'buiten' naar 'binnen' komt door de middelste opening van het voorgordijn. Doordat Verneem Al zichzelf afvraagt of 'sit men hier en eeten?' (vs. 171), lijkt het alsof Lichtekoij en Heerom aan een tafel zitten te eten. Later vraagt Lichtekoij aan Verneem Al of ze erbij komt zitten (vs. 173), wat zeer aannemelijk maakt dat ze inderdaad aan een tafel zitten met stoelen er omheen. Verneem Al slaat dit aanbod echter af om thuis te gaan spinnen (vs. 175-176). Naar mijn idee gaat ze hier door de middelste opening in het voorgordijn naar 'buiten'.

In de zevende scène maken Heerom en Lichtekoij een afspraak: hij helpt haar als zij hem wil verwennen (vs. 184). Ze spreken af om elkaar de dag erna te ontmoeten, en Heerom gaat af. Ik denk dat hij hier naar 'buiten' gaat, en dus door de middelste opening van het voorgordijn het speelhuis inloopt. Hierna zegt Lichtekoij dat ze naar huis gaat (vs. 192) en ze gaat dan ook door de middelste opening van het voorgordijn af.

Hierop volgt scène acht met Verneem Al en haar man. In de eerste clauskop van deze scène staat aangegeven dat Verneem Al en haar man opkomen. Ik ga er hier vanuit dat ze door de

middelste opening van het voorgordijn uit het speelhuis opkomen. De scène speelt zich waarschijnlijk af in hun huis. In vs. 210 geeft Verneem Al aan dat ze op weg gaan naar het huis van Lichtekoj, dus ze gaan hier weer af door de middelste opening van het voorgordijn.

Hierop volgt een 'pauza'. In dit geval kan het gaan om een functie van het woord 'pauza' dat Hummelen (2001) bespreekt; een handeling die niet voor het publiek te zien is, namelijk de weg die Verneem Al en haar man afleggen om bij het huis van Lichtekoj en Goetbloet te komen.

In de eerste clauskop van de tiende scène staat dat Goetbloet thuiskomt van zijn werk. Hij zal waarschijnlijk opkomen vanuit de middelste opening van het voorgordijn, aangezien hij van 'buiten' komt. Hij zegt dan iets waar Lichtekoj op reageert (vs. 212-215). Het is aannemelijk dat zij voor Goetbloet al is opgekomen, zodat zij al op het podium en dus ook 'in het huis' kan zijn als Goetbloet opkomt.

Dan komt Verneem Al op met haar man voor de elfde scène. Ze hebben Lichtekoj en Goetbloet afgeluisterd, wat blijkt uit het feit dat Verneem Al commentaar geeft op wat Lichtekoj heeft gezegd toen ze nog niet op het podium aanwezig waren (vs. 217-222). Uit de toneelaanwijzing 'Verneem Al met haar man uijt' is af te leiden dat ze hier pas opkomen. Ze stonden Lichtekoj en Goetbloet dus niet in het zicht van het publiek af te luisteren.

In deze scène wordt Lichtekoj beschuldigd van vreemdgaan met Heerom. Dat gaat er nogal fel aan toe, wat te zien is aan de scheldwoorden die Verneem Al en Lichtekoj gebruiken (o.a. vs. 232, 249 en 267). Het loopt nog meer op wanneer Lichtekoj haar vuist naar Verneem Al ophoudt en ze beginnen te vechten (vs. 268). Ik stel me voor dat de mannen toekijken of wellicht de vrouwen uit elkaar proberen te halen. In vs. 304 houden ze op met vechten. Verneem Al en haar man vertrekken met het dreigement dat ze alles aan hun familie zullen vertellen (vs. 305). Lichtekoj en Goetbloet gaan hierna naar bed (vs. 312). Dit bed bevindt zich waarschijnlijk niet op het podium, aangezien er nergens wordt aangegeven dat dat wel zo is. Ze gaan naar mijn idee af door een van de openingen aan de zijkant van het voorgordijn, omdat ze 'in het huis' blijven.

Hierop volgt weer een 'pauza'. Deze 'pauza' zou bedoeld kunnen zijn om aan te geven dat een nieuw personage aan het woord komt, aangezien de twaalfde scène begint met Heerom, die niet aanwezig was in de elfde scène. Het is echter geen nieuw personage, want hij is al voorgekomen in eerdere scènes (scène 5-7).

Dan komt Heerom op, wat staat aangegeven in de clauskop 'de paep uijt' (clauskop bij vs. 314). Ik denk dat hij hier uit een van de zijopeningen van het voorgordijn opkomt, zodat hij naar de andere kant van het podium kan lopen waar zich dan het huis van Lichtekoj bevindt. We weten ook hoe laat het is, want Heerom zegt in zijn tekst dat het 'bijde noen' (vs. 319) is, wat betekent dat het bijna middag is. Ook wordt het duidelijk dat hij haast heeft, omdat hij zegt dat hij zich 'gaen spoen' (vs. 318). Lichtekoj heeft hem horen aankomen en komt op (vs. 323), waarschijnlijk vanaf de andere zijopening van het voorgordijn, zodat Heerom de ruimte heeft om een stukje over het voortoneel te lopen. In vs. 326 zegt Lichtekoj 'Jae, com', wat naar mijn idee aangeeft dat ze zich verplaatsen. Daarna wordt duidelijk waar ze heen gaan, want Lichtekoj zegt 'wij sullen ons rasschen om binnen deser cassen te bedt te gaen' (vs. 326-327). Ze heeft het over 'deser cassen', waardoor ik denk dat ze de locatie van de bedstee aanwijst.

Hierop volgt een aanwijzing over de kleding van Heerom. Lichtekoj zegt namelijk dat ze zijn 'tabbert' zal uittrekken (vs. 328). Heerom heeft dus een mantel om. Ook wordt het zo duidelijk wat voor handeling Lichtekoj uitvoert: ze kleedt Heerom uit. Heerom bevestigt dit nogmaals door te zeggen dat ze eerst de ene arm moet doen en dan de andere (vs. 330-331).

In de claus van Lichtekoj staat de toneelaanwijzing 'hier slaet sij hem'. Er begint dus opnieuw

een gevecht, omdat Lichtekoj denkt dat Heerom haar heeft verraden bij Verneem Al. Uit de tekst van Heerom is niet onomstotelijk vast te stellen dat hij niet terugvecht, maar dat is wel op te maken uit zijn reacties (vs. 338). Lichtekoj houdt pas op Heerom te slaan, wanneer hij bij zijn priesterschap zweert dat hij niets heeft verteld (vs. 353). Hierna vragen ze zich af wie het dan verteld heeft, en Lichtekoj zegt tegen Heerom dat hij moet gaan zitten en dat zij iets zal inschenken (vs. 360). Er moet dus op dit moment een kan (vs. 366) en bekers op het podium aanwezig zijn, zodat Lichtekoj iets kan inschenken. Aangezien ik het woord 'jubileeren' (vs. 367) heb geïnterpreteerd als 'proosten', zouden ze hier dus ook op het podium met hun glazen moeten proosten.

In de claus van Lichtekoj van vs. 382-287 staat dat Heerom een lied zingt. Er staat verder niet welk lied en hoe lang het duurt, want daarna gaat de tekst gewoon verder met de claus van Lichtekoj.

In vs. 393 zegt Heerom 'com, wij gaen binnen.' Waar ze precies naar binnen gaan is niet helemaal duidelijk. Er is al eerder gezegd dat ze de bedstee binnen gaan (vs. 327), maar dat ging niet door door het gevecht. Ze zijn echter al wel in het huis, dus waarschijnlijk wekken ze de suggestie dat het bed zich in het speelhuis bevindt, dus dat ze door het voorgordijn af willen gaan. Ik denk dat ze hier gebruik maken van een zijopening van het voorgordijn, omdat dat kan aangeven dat ze wel 'in het huis' blijven. Lichtekoj kijkt dan in vs. 395 door dezelfde zijopening in het voorgordijn om te kijken of ze iemand ziet. Wanneer ze doorheeft dat er niemand is, gaan ze het speelhuis binnen, terwijl Verneem Al met haar man en neef opkomen, waarschijnlijk door de middelste opening van het voorgordijn (scène veertien). Het is niet duidelijk of zij hier al de hele tijd staan of dat ze net op tijd komen aanlopen om te zien dat Heerom en Lichtekoj samen door het gordijn willen gaan.

De man van Verneem Al zegt dat de neef Heerom moet vastpakken (vs. 400). Dan ontstaat het plan om Heerom op te sluiten in een kist. Ze hebben de sleutels alleen niet, die moeten ze van Lichtekoj krijgen (413-416). In vs. 420 opent Lichtekoj de kist. Ergens tussen vs. 421 en vs. 429 wordt Heerom in de kist gestopt, aangezien de kist in vs. 430 wordt gesloten. Het is niet helemaal duidelijk wat ze met de sleutels doen. Verneem Al zegt, waarschijnlijk tegen haar man: 'neempt toch beneven die sleutelen' (vs. 436), wat zoiets betekent als 'hou de sleutel bij je'. Maar in vs. 494 vindt Lichtekoj de sleutels. De enige oplossing hiervoor zou kunnen zijn dat de man van Verneem Al de sleutels heeft laten vallen.

Na deze scène staat weer het woord 'pauza'. Deze 'pauza' kan de weg aanduiden die Verneem Al, haar man en hun neef moeten afleggen naar het huis van Lichtekoj en Goetbloet, wat we al eerder zagen toen Verneem Al en haar man op weg waren naar het huis van Lichtekoj om haar te confronteren.

Waar Lichtekoj zich in scène veertien bevindt, is niet helemaal duidelijk. Ze is wel op het podium aanwezig, aangezien ze de sleutels van de kist moet geven in vs. 414. Er wordt nergens expliciet gezegd dat zij ook in de kist wordt gestopt, maar Verneem Al en haar man praten wel in het meervoud: 'sluijtsse vast' in vs. 430 en 'laetse sitten preutelen' in vs. 437. Ook zegt Lichtekoj 'ick mach wel swijgen en hier staen sijgen al in der muijten' (vs. 444-445), waarmee ze zegt dat ze in de kist gaat zitten. Aan de andere kant kan Lichtekoj daarna de kist openen omdat ze de sleutels vindt (vs. 449-453) en ze zegt later dat ze zal huilen omdat ze doet alsof 'hij seer saen daer noch in waer geslooten' (vs. 459). Omdat dit gedeelte zo onlogisch is, is het niet heel onwaarschijnlijk dat hier een stuk tekst ontbreekt. In die tekst zou kunnen staan dat Lichtekoj ook in de kist wordt opgesloten. Maar als dat het geval is, dan kan ze de kist niet openen met de sleutel. Het is dus niet duidelijk wat hier precies gebeurt.

Zoals eerder vermeld, vindt Lichtekoj de sleutels waarmee ze de kist waar Heerom in is

opgesloten kan openen (vs. 449). Er zitten meerdere sleutels aan de sleutelbos. Dit wordt duidelijk doordat Lichtekoj eerst een andere sleutel probeert om de kist mee te openen (vs. 451). De kist gaat open, maar er wordt niets gezegd over het feit dat Heerom eruit komt, terwijl we daar wel vanuit moeten gaan. Lichtekoj legt namelijk daarna een hond in de kist (vs. 454-455), wat niet mogelijk en ook niet logisch is wanneer Heerom ook nog in de kist zit. De hond, waarschijnlijk iets wat er voor door moet gaan aangezien Van den Bergh (1988:32-33) aangeeft dat er alleen bij uitzondering echte dieren op het podium gebruikt worden, moest ook al eerder op het podium aanwezig zijn, want er staat nergens dat Lichtekoj ergens heen moet om de hond te halen. Hierna gaat Lichtekoj zitten en begint ze te huilen (vs. 458).

Vervolgens komen Verneem Al, haar man, Goetbloet en de neef op, zoals te zien is in de toneelaanwijzing in de clauskop van Goetbloet (voor vs. 460). Goetbloet is woedend omdat hem is verteld dat Lichtekoj vreemdgaat en hij schreeuwt tegen haar (vs. 463-464). Lichtekoj beweert dat ze onschuldig is (vs. 465). Ze willen de kist openen en de neef zegt dat ze er omheen moeten gaan staan, zodat Heerom niet kan ontsnappen (vs. 473). Goetbloet geeft de opdracht de kist te openen (vs. 475), waarna de kist ook wordt geopend in vs. 478, maar het is niet duidelijk door wie. Ze ontdekken de hond (vs. 480) en halen deze er waarschijnlijk uit om hem ook aan het publiek te laten zien.

Hierdoor wordt Goetbloet weer kwaad, maar deze keer op Verneem Al, haar man en neef, omdat hij denkt dat ze zijn vrouw vals beschuldigd hebben (vs. 488). Verneem Al, haar man en haar neef gaan er dan vandoor (vs. 489). Ze gaan waarschijnlijk af door de middelste opening van het voorgordijn, omdat dat tot nu toe steeds 'buiten' is geweest. Goetbloet bedreigt hen en vraagt waar ze heen gaan (vs. 490-491). Daarna roept hij om zijn vrouw (vs. 493): hij wil dat ze naar hem toe komt, wat ze naar mijn idee ook doet.

Hierna volgt de afsluiting door de acteurs die Goetbloet, Lichtekoj en Verneem Al speelden (vs. 498-505). Ze zijn hier niet meer in hun rol. Dat is te zien aan het feit dat de inhoud van hun clausen niets met de plot te maken heeft en ze zich tot het publiek richten (vs. 500). Verneem Als claus begint in vs. 502. Ze moet dus daarvoor weer zijn opgekomen, aangezien ze in vs. 489 was afgegaan. Goetbloet, Lichtekoj en Verneem Al zeggen deze tekst tegen het publiek; dat wordt duidelijk uit het feit dat ze het publiek aanspreken met 'ghij, goe Heeren' (vs. 500). Ook spreekt Verneem Al de hoop uit, dat wanneer de vrouwen in het publiek een affaire hebben, ze worden gepakt (vs. 502-503). Verder zegt Goetbloet nog dat dit stuk werd aangeboden door de broeders van 'Trou Moet Blijcken' (vs. 508).

Wanneer men de omschrijving van een klucht in het *Letterkundig Lexicon* leest, kan men *Lichtekoj* zien als een schoolvoorbeeld van een klucht.⁵³ Het is een eenvoudig en komisch plot met een onverwachte wending aan het eind. Er komt bedrog (de hond), sexualiteit (Lichtekoj en Heerom) en humor in voor. De personages zijn oppervlakkig en *Lichtekoj* bevat een moraliserend element, namelijk; bedrieg je man niet. Dit wordt nog een keer duidelijk gemaakt in de afsluiting van het stuk. Verder komen er ook actiescènes in voor, namelijk de gevechten tussen Lichtekoj en Verneem Al en Lichtekoj en Heerom. Uiteindelijk komt het allemaal wel goed, hoewel Lichtekoj niet gestraft wordt voor haar bedrog. Toch denk ik dat het publiek tevreden is met het einde, omdat Verneem Al als een bemoeial kan worden gezien die wordt afgestraft.

⁵³ *Letterkundig Lexicon voor de Neerlandistiek*, 'klucht-1, clute, cluyt of farce'.

Rijmanalyse

Zoals eerder aangegeven, komt nu het rijm in *Lichtekoj* aan bod. In de inleiding staat geschreven dat woordkunst erg belangrijk was in rederijkerstoneelstukken. In *Lichtekoj* is dit zeker het geval, wat zal blijken uit de analyse. Bij het lezen van de kritische editie kan het al zijn opgevallen dat er opmerkelijk veel gebruik wordt gemaakt van rijm. In totaal komen er tien rijmsoorten voor. Voor de definities van deze rijmsoorten maak ik gebruik van Van der Poel, Geirnaert, Joldersma en Oosterman (2004),⁵⁴ Coigneau (1994)⁵⁵ en Van Boven en Dorleijn (2010).⁵⁶

In eerste instantie heb ik in de tekst gezocht naar de verschillende rijmsoorten. Die heb ik gekleurd, om de tekst overzichtelijk te maken (zie Bijlage). De analyse is hieronder te lezen. Ik zal beginnen met de rondelen, gevolgd door het basisschema, waarna ik ook de uitzonderingen en variaties op het basisschema zal analyseren. Ik zal eindigen met de rijmsoorten die nog niet besproken zijn.

In *Lichtekoj* komen vijf rondelen voor. De tekst begint en eindigt met een rondeel. Volgens Coigneau (1994) is dit niet uitzonderlijk, omdat het rondeel vaker gebruikt wordt als begroeting in de proloog en als afscheid aan het eind van het stuk.⁵⁷ Ook Kramer (2009) geeft aan dat een rondeel vaak in ontmoetings- of afscheidsscènes voorkomt.⁵⁸ Dit laatste is ook het geval in deze tekst. Verder geeft Kramer aan dat rondelen ook veel voorkomen in actiescènes, wat in *Lichtekoj* te zien is in het tweede en derde rondeel dat ik ga bespreken.⁵⁹

Zoals gezegd, is het eerste rondeel de opening van deze tekst.

‘Die avenden sijn lang, nu moet men spinnen.
Tis vroech doncker, die keers wert ontsteecken
en die daar oock sijn cost moet bij winnen
die avenden sijn lang, nu moet men spinnen,
dus wil ick terstont nu gaen beginnen,
want men thans wel wadt gelts gaet gebreecken.
De avenden sijn lang, nu moet men spinnen.
Tis vroech doncker, die keers wert ontsteecken.’
(vs. 1-8)

Het rondeel heeft hier een inleidende functie, aangezien *Lichtekoj* aangeeft hoe de zaken ervoor staan: het is vroeg donker en ze geld moet verdienen met spinnen (vs. 2-3). Dit rondeel beslaat maar één claus, enkel die van *Lichtekoj*.

Het tweede rondeel loopt van vs. 282 tot en met vs. 289.

‘Verneem Al

Ghij vertwijffelde meer, sack en hoer!
Ghij dubbelde snoer, sout ghij so smijten?

⁵⁴ Van der Poel, e.a. (2004), pp. 561-562.

⁵⁵ Coigneau (1994), pp. 26-29.

⁵⁶ Van Boven en Dorleijn (2010), pp. 110-117.

⁵⁷ Coigneau (1994), p. 27.

⁵⁸ Kramer (2009), p. 22.

⁵⁹ Kramer (2009), p. 22.

Lichtekoij

Ick gondt u so wel, al waert ghij mijn broer!

Verneem Al

Ghij vertwijffelde meer, sack en hoer!

Lichtekoij

So, had ghij wadt? Dats de rechte toer!

Ick sal u noch slaen dat ghij u sult beschijten!

Verneem Al

Ghij vertwijffelde sack, meer en hoer!

Ghij dubbelde snoer, sout ghij so smijten!

(vs. 282-289)

Het rondeel beslaat vijf verschillende clausen, uitgesproken door Lichtekoij en Verneem Al. De inhoud van dit rondeel bestaat uit scheldwoorden. Dit rondeel bevindt zich namelijk in de scène waarin Verneem Al Lichtekoij confronteert met het feit dat ze weet dat Lichtekoij vreemdgaat met de pastoor; de actiescène waar Kramer (2009) het over heeft.⁶⁰ Vlak hierna, van vs. 296 tot en met vs. 303, bevindt zich het derde rondeel met ongeveer dezelfde inhoud.

'Lichtekoij

So compt mij efter weer becijven,
ghij lustige feeckx, so sult ghij vaeren!

Verneem Al

Ja, gaet ghij weer die paep gerijven!

Lichtekoij

So compt mijn efter weer bekijven.

Verneem Al

Dat herssebecken sal ick u noch aen stucken wrijven!

Mijn vuijsten sal ick op u niet spaeren!

Lichtekoij

So compt mijn efter weer bekijven,
ghij lustige feeckx, so sult ghij vaeren!

(vs. 296-303)

Het rondeel is ook verdeeld over de verschillende clausen van Lichtekoij en Verneem Al. Dat de twee rondelen elkaar zo snel opvolgen, heeft volgens Coigneau (1994) als functie het rondeel te verzwaren.⁶¹ In het eerste rondeel is ook sprake van verzwaring van het rondeel, maar daar gaat het

⁶⁰ Kramer (2009), p. 22.

⁶¹ Coigneau (1994), p. 28.

om andere rijmvormen die ik later nog zal bespreken.

Het vierde rondeel staat in vs. 370-377.

<u>'Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
Ick brengt..	Wien?

<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
U.	Dat wacht ik.

<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
Ick schenckt.	Ick salt sien.

<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
Ick brengt..	Wien?

<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
Dit gehenckt.	Tsal geschien.

<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
Sonder gru.	Vreucht verpacht ick.

<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
Ick brengt..	Wien?

<u>Heerom</u>	<u>Lichtekoj</u>
U..	Dat wacht ick.'

(vs. 370-377)

Dit rondeel heeft een andere opbouw dan de andere rondelen, omdat in de verzen van spreekbeurt wordt gewisseld tussen Lichtekoj en Heerom. Volgens Kramer (2009) lijkt dit 'bedoeld te zijn om een snelle en ritmische clausafwisseling tot stand te brengen.'⁶² Het verschil met het tweede en derde rondeel is dat in het vierde rondeel van spreekbeurt wordt gewisseld in de versregels, terwijl bij het tweede en derde rondeel de spreekbeurten worden gewisseld na een versregel, wat ook in de rest van de tekst het geval is. Het vierde rondeel staat op een plek in de tekst waarin Lichtekoj en Heerom elkaar aan het verleiden zijn.

Zoals eerder aangegeven, staat er aan het einde van de tekst, vs. 498-505, nog een rondeel.

'Lichtekoj
Wilt dit altsaem int danck ontfaen
off wij ons eenichsins hadden verhapht.

Goetbloet
Ghij, goe Heeren, en treckt het u niet aen.
Wilt dit altsaem in danck ontfaen.

⁶² Kramer (2009), p. 23.

Verneem Al

Sijnder eenige vROUTGENS die daer mee sijn belaeu,
ick hoop een beter dan ghij sout worden beclapt.

Goetbloet

Wilt dit altsaemen in danck ontfaen
off wij ons eenichsins hadden verhappt.
(vs. 498-505)

Dit rondeel heeft als functie het publiek een les mee te geven en het stuk af te sluiten, wat Coigneau (1992) ook aangeeft als functie van het rondeel.⁶³ Het rondeel is hier onderverdeeld in de clausen van drie personages (hoewel ze hier niet meer in hun rol zijn, zie het hoofdstuk Performance-analyse): Lichtekoj, Goetbloet en Verneem Al. Het rondeel is niet het einde van het stuk, want er volgen nog drie versregels op. Wellicht paste het niet meer in het rondeel om aan te geven welke rederijkersgroep het stuk aanbiedt, en hebben ze daarvoor meer verzen toegevoegd.

Wanneer men kijkt naar de gekleurde editie in de Bijlage, wordt direct duidelijk welk rijmpaar het meest voorkomt, namelijk mannelijk/vrouwelijk eindrijm in combinatie met overlooprijm. Dat ziet er als volgt uit: dit basisschema bestaat uit drie versregels die onder elkaar staan. Het eerste vers eindigt met een mannelijk (de rijmwoorden rijmen door middel van eenlettergrepige woorden of woorddelen) of vrouwelijk (de rijmwoorden rijmen door middel van één beklemtoonde en één onbeklemtoonde lettergreep) rijmwoord. Het tweede vers eindigt ook met mannelijk of vrouwelijk rijmwoord, dat rijmt op het laatste woord van het eerste vers ('gepaard rijm'). In de derde versregel staat het overlooprijmwoord halverwege de versregel, dat rijmt op het eindrijmwoord van de eerste en de tweede versregel. Een voorbeeld:

'[...]
de Fortuijn sonder genae ons heeft **gelopen**.
Coeijen en ossen hadden wij bij **hoopen**,
om te **vercoopen** hadden wij botter en caes,
[...]'
(vs. 35-37)

Van de in totaal 211 rijmparen verdeeld over 508 versregels, zijn er 99 mannelijk en 112 vrouwelijk. De tekst bevat dus iets meer vrouwelijk eindrijm. Het rijmschema is overwegend AABCC etc. Het basisschema wordt vrijwel door de hele tekst aangehouden, maar er zijn natuurlijk uitzonderingen die hieronder besproken zullen worden.

Vs. 15 eindigt met een woord dat nergens op rijmt. Dit wordt 'weesrijm' genoemd. Dit is het moment dat de dialoog tussen Lichtekoj en Verneem Al begint. Na de inleidende monoloog door Lichtekoj, begint hier de dialoogtekst. Van vs. 16 tot en met vs. 20 is er alleen sprake van gepaard mannelijk en vrouwelijk eindrijm en niet van overlooprijm.

⁶³ Coigneau (1994), p. 27.

De verzen 28-31 rijmen wel op elkaar, maar het rijmschema is hier AbAb⁶⁴ (gekruist rijm), en niet AAbb (gepaard rijm).

Maer omdat ick u **bemin**,
so sal ick u terstont gaen **verclaeren**
wadt ick sal doen om mijn **gewin**
en omdat dit spinnen sou **verhaeren**.
(vs. 28-31)

Ook komt er in deze passage geen overlooprijm voor. In deze passage kondigt Lichtekoj aan dat ze zal vertellen wat ze van plan is. Wellicht is deze afwijking in het rijmschema bedoeld om de aandacht van het publiek te vestigen op het feit dat dit een belangrijk moment is in het stuk. Vs. 31 eindigt met een rijmwoord dat op het eindwoord in vs. 32 rijmt, en vanaf hier gaan we weer terug naar het basisschema.

Het basisschema komt niet steeds in hetzelfde patroon voor. In vs. 41-46 is te zien dat het patroon ook twee versregels over kan slaan, om daarna, in vs. 45 weer verder te gaan op het rijmwoord van vs. 42.

'[...]
Dit gaet mij niet vromen in goeder **trouwen**
en ick heb niet dan die canne melckx **behouwen**
van al dit goet.

Verneem Al

Wel, wadt wilt ghij daerme doen?

Lichtekoj

Maer ick wil gaen, al sonder **flouwen**,
al sout mijn **rouwen**, dat seg ik u certejn,'
(vs. 41-46)

Hetzelfde is het geval in vs. 345-350.

Hetzelfde patroon is ook te zien in andere verzen, maar daar is geen extra eindrijmwoord ingevoegd. Hier wordt het basisschema aangehouden, maar er zitten een of twee versregels tussen die er niet bij horen. Dit gebeurt onder andere in vs. 77-79 en vs. 146-148 (één extra versregel) en in vs. 135-138 (twee extra versregels).

'[...]
en siet hoe dat d'ent, mijn **voornemen**.

Verneem Al

Ick salt doen.

Pausa

⁶⁴ Hoofdletter staat voor mannelijk rijm, kleine letter voor vrouwelijk. Zie Grijp (1991).

Lichtecojj

Wel, nu wil ick, sonder hier te **vervremen**
en langer **termen**, mijn melck haelen'
(vs. 77-79)

'[...]

Want crancker propoosten hoor ik **hier**.
Goede avont, vrouwen.

Lichtekojj

Goeden avent, Heerroom.

Heerroom

Wel, wadt swaericheijt hoorde ick daer **schier**?
In wadt **manier** sijt ghij dus bedroeft?'
(vs. 135-138)

In vs. 156-157 zien we juist het tegenovergestelde, omdat hier wel sprake is van overlooprijm, maar niet van eindrijm. Hier wordt het basisschema ingekort, in plaats van uitgespreid over meerdere versregels.

'[...]

maer siet dat ghij vrolijcken **leeft**!
Maer **begeeft** u hierom wadt te eeten.'
(vs. 156-157)

Ook dit komt meerdere malen voor in de tekst, zoals in vs. 314-315 en vs. 384-385. De mogelijkheid bestaat dat op deze plekken versregels ontbreken. In vs. 156-157 is dit denkbaar, omdat er enkel een versregel tussen de twee bestaande versregels toegevoegd moet worden om het basisschema kloppend te maken, zonder dat dat het volgende rijmpaar beïnvloedt. Deze nieuwe versregel zou tussen vs. 156 en vs. 157 geplaatst moeten worden, omdat in vs. 156 een overlooprijmwoord ('siet') staat van het vorige basisschema.

De situatie in vs. 384-385 lijkt op de situatie van vs. 156-157, maar is toch anders. Hier moet een versregel voor of na vs. 384 worden toegevoegd met een eindrijmwoord op 'verhaelen' om het basisschema kloppend te maken.

'[...]

Maer Heerroom, hoort wadt ick u sal **verhaelen**.
Wilt er niet op **smaelen** dat ick doorgronde'
(vs. 384-385)

In vs. 102-104 kan niet een extra versregel worden toegevoegd, omdat dat het basisschema van de volgende versregels aantast.

'[...]
Ick ben geen belover van dit **ongeluck**.
O' noijt mijn leven quader **stuck**
dan mijn geschiet nu rechtevoort.
[...]'
(vs. 102-104)

Het kan wel opgelost worden door een overlooprijmwoord in te passen in vs. 104. Dit geldt ook voor vs. 204-205 en vs. 313-314.

In de monoloog van Lichtekoj (vs. 45-72) rijmen de eindwoorden van vs. 48, 49 en 51 op elkaar, net als de eindwoorden van vs. 50, 52 en 53. Hierna rijmen de eindwoorden van de twee volgende versregels wel weer op elkaar. Het rijmschema van deze passage is AAbAbbCC. Er zit geen overlooprijm in deze versregels.

'[...]
hoe dat ick seer reijn het sal **doen**.
In den eersten wil ick mijn haestich **spoen**
en vercopen die melck tot deser **uuren**,
en omt tselfde gelt dat ick crijch seer **coen**
van die melck, sal ick sonder **besuren**
een hennetgen copen van mijn **bueren**.
Dat sal wel twaelff eijeren leggen in de **weeck**,
dat sal ik vercopen onse buerman **vreeck**.
[...]'
(vs. 48-55)

In de monoloog staan rijmwoorden die in spelling niet op elkaar rijmen, namelijk 'ongespaert', 'heijngsteert' en 'verclaert' (vs. 64-66). Dit heeft te maken met spellingvariatie, en deze woorden moeten dus wel gezien worden als rijmwoorden van elkaar. Dit is onder andere ook het geval in vs. 139-141 met de woorden 'bedroeft', 'berooft' en 'verdooft'.

In vs. 169 is een extra overlooprijmwoord toegevoegd. 'Wijn' rijmt namelijk ook op 'certeijn' (vs. 165), 'reijn' (vs. 167) en 'gemeijn' (vs. 168) en staat in het midden van het vers dat op deze drie rijmwoorden volgt. Het is mogelijk dat het woord 'wijn' niet echt bij deze rijmwoorden hoort, maar dat het woord hier noodzakelijk was en per toeval rijmt.

'[...]
noch oock niet **laecken**. Dat seg ick u **certeijn**.

Heerom
Ick brengs u eens.

Lichtekoj

Ick wachts seer **reijn**.
Sonder **gemeijn*** wil ick mijn **verheugen**
en dese **wijn** drincken met groote **teugen**.
[...]'
(vs. 165-169)

Het basisschema blijft constant tot en met vs. 282. Hier begint een rondeel, dat eindigt met vs. 289. Hierna wordt weer gebruik gemaakt van het basisschema tot en met vs. 296. Vs. 296-303 is een rondeel. In vs. 303 begint wederom het basisschema.

Vs. 337 is door mij zo aangepast dat het basisschema klopt (zie Verantwoording).

Vanaf vs. 350 wordt het schema onderbroken, aangezien de eindwoorden niet gepaard rijmen, maar gekruist. Ook staan er geen overlooprijmwoorden in. Het rijmschema van vs. 350-356 is AbAAcAc.

'[...]
Ghij sult u niet **verblijen** van dit **verdriet**.
Dus segt het mijn, off ick sal u de keel **affsnijen**
off ghijt geseijt hebt! So ist **geschiet**.

Heerroom

Neen, ick bij mijn priesterschap **niet**!
Wadt meent ghij, dat ick daerom sou **liegen**?
Neen, ick certeijn, mijn lieve **griet**,
ick sou u mijn leven niet **bedriegen**.'
(vs. 350-356)

In vs. 356 begint weer het basisschema.

Het basisschema blijft verder, op een paar eerder genoemd uitzonderingen na, intact tot het eindrondeel dat begint met vs. 498. In de laatste vijf verzen is nog eenmaal mannelijk/vrouwelijk eindrijm en overlooprijm te zien.

Er zijn ook nog een paar rijmvormen in de tekst aanwezig die ik nog niet heb besproken. Deze rijmvormen zijn alliteratie, assonantie, glijdend rijm, voorrijm, middenrijm en slagrijm.

In het eerste rondeel (vs. 1-8) zijn twee andere rijmvormen te ontdekken. Het eerste is alliteratie in vs. 6. Hier staat namelijk 'gelts gaet gebreecken'. De medeklinker aan het begin van het woord ('g') wordt herhaald in de woorden die erop volgen.

Het tweede is assonantie in vs. 8-9. De woorden 'keers wert ontsteecken' en 'gheleen twee weecken' hebben allemaal beklemtoonde klinkers die op elkaar rijmen.

In sommige gevallen bestaat het rijmpaar niet uit rijmwoorden, maar uit dezelfde woorden. Ik wil dat hier toch noemen, omdat deze woorden naar mijn idee niet toevallig zijn opgeschreven. Ik denk dat deze woorden dezelfde poëtische functie hebben als de andere rijmvormen. Een voorbeeld hiervan is te zien in het geval van het voorrijm in vs. 109-112.

'[...]
Ick wil sonder rouw nae mijn werck gaen.
Ick heb wadt gegeten, hoort mijn vermaen.
Dus spoeij ick mijn saen, want het is tijt.
Dus schickt toch tavont seer subbijt,
[...]'

(vs. 109-112)

De eerste twee versregels beginnen met 'ick', de laatste twee met 'dus'. In dit geval hebben we dus niet te maken met rijmwoorden, aangezien het dezelfde woorden zijn die op elkaar rijmen.

Er komen in de tekst ook rijmwoorden voor die langer zijn dan één beklemtoonde en één onbeklemtoonde lettergreep, wat het geval is bij vrouwelijk rijm. Dit wordt 'glijdend rijm' genoemd. Glijdend rijm is te zien in vs. 94-96.

'[...]
Siet hoe ick hier stae en gaen **beijeren!**
Daer leijt mijn melck, hennetgen en **eijeren.**
Ick mach wel **weijeren** en mijn kuijckens mee
[...]'

(vs. 94-96)

Slagrijm is te zien in vs. 100-101.

'[...]
Wadt vreemder geschal, **wadt** gaet mijn over?
Wadt gae ick maecken, **wat** noijt so pover.
[...]'

(vs. 100-101)

Het gaat echter wel weer om dezelfde woorden, wat we al eerder hebben opgemerkt bij andere rijmvormen. Het gaat hier om het woord 'wadt', dat vier keer wordt herhaald aan het begin van beide verzen en halverwege. Ook zien we een voorbeeld van slagrijm, dat wel met verschillende rijmwoorden is gemaakt. Dat gebeurt in vs. 358. In dit vers staan de woorden 'clappeijen', 'beijen' en 'sijen'. Dit is een schoolvoorbeeld van slagrijm.

Tot slot komt er in vs. 191-194 middenrijm voor.

'[...]
Dus wil ick **gaen** so ick het raem
en **staen** niet laem nae huijs toe.

Verneem al (met haer man uijt)

Noijt so vertubeert! Hoe
mijn toornne **vermeert** soe en mijn sinnen⁶⁵ verstooren.'
(vs. 191-194)

⁶⁵ sinnen < sinmen.

In vs. 191 staat in het midden van het vers 'gaen', en in het volgende vers staat, ook in het midden van het vers, 'staen'. In de twee verzen die daarop volgen zien we precies hetzelfde, maar dan met de woorden 'vertubeert' en 'vermeert'.

Uit deze analyse komt naar voren hoe belangrijk rijm en woordkunst zijn in rederijkerstoneel. In *Lichtekoj* staan wel vijf rondelen en er wordt door de hele tekst heen een basisschema, bestaande uit twee verzen met mannelijk/vrouwelijk eindrijm gevolgd door een vers met overlooprijm, aangehouden, natuurlijk wel met de genoemde uitzonderingen. Los van de rondelen en het basisschema komen nog zes verschillende rijmsorten voor. Deze tekst is dus een duidelijk voorbeeld van woordkunst in rederijkerstoneelstukken.

Tot slot

Voor dit eindwerkstuk heb ik onderzoek gedaan naar het rederijkerstoneelstuk *Lichtekoij*. Ik heb in eerste instantie een kritische editie van de tekst gemaakt. Hierbij was het vooral lastig om de juiste vertalingen van de woorden te vinden. Sommige uitdrukkingen die niet letterlijk vertaald konden worden, heb ik zelf geïnterpreteerd en in de aantekeningen verklaard.

In het hoofdstuk van de performance-analyse is in eerste instantie te lezen hoe een podiumstallage er volgens Hummelen (1989) uit heeft kunnen zien en hoe er gebruik wordt gemaakt van de termen 'pause' en 'selete' in de Bliscapen, ook door Hummelen (2001). Van deze informatie heb ik gebruik gemaakt bij de performance-analyse. In mijn interpretatie kan het zo zijn dat er een stuk tekst ontbreekt, aangezien het in scène veertien (vs. 398-439) niet helemaal duidelijk is wat er nu precies gebeurt. Verder komt ook uit de analyse voort dat er bepaalde rekvisiten nodig zijn, zoals een kannetje melk, een kan en sleutels. Ook heeft de analyse duidelijk gemaakt dat er, in deze interpretatie, veel gebruik wordt gemaakt van de middelste opening in het voorgordijn, omdat die wellicht als functie had de deur naar 'buiten' voor te stellen.

In de analyse van het rijm in *Lichtekoij* is te lezen hoe belangrijk rijm was voor een rederijkerstekst. De tekst zit vol met allerlei soorten rijm. Het bassischema, dat bestaat uit drie verzen waarvan de eerste twee verzen eindrijm bevatten en in het derde vers een overlooprijmwoord staat, en de rondelen zijn het opvallendst in deze tekst, aangezien het basisschema de hele tekst door wordt gebruikt en er vijf rondelen in voorkomen.

Lichtekoij bevat nog genoeg aspecten die onderzocht kunnen worden. Er kan bijvoorbeeld nog gekeken worden naar de dramatische ironie in het stuk en de personagenamen. In dit eindwerkstuk heb ik vooral gekeken naar de aspecten van *Lichtekoij* die naar mijn mening het meest opvallend waren aan de tekst. Ik heb hiermee getracht een begin te maken met het onderzoek naar deze tekst.

Literatuurlijst

- Bergh, H. van den. (1991). *Teksten voor toeschouwers*. (4^e druk). Muiderberg: Dick Coutinho.
- Bork, G.J. van, Struik, H., Verkuijsse, P.J. & Vis, G.J. (reds.). (2002). *Letterkundig lexicon voor neerlandistiek*. Leiden. Geraadpleegd 16-01-1014 via http://www.dbnl.org/tekst/bork001lett01_01/
- Boven, E. van, & Dorleijn, G. (2010). *Literair mechaniek: Inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten*. (2^e herziene druk). Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Coigneau, D. (1994). 'Strofische vormen in het rederijkerstoneel.' In: B.A.M. Ramakers, (red.) *Spel in de verte: Tekst, structuur en opvoeringspraktijk van het rederijkerstoneel*. (pp. 17-45). Gent: De Koninklijke hoofdkamer van retorica "De Fonteine".
- De Geïntegreerde Taalbank*. Tussen 08-10-13 en 19-12-13 meerdere malen geraadpleegd via <http://gtb.inl.nl/openlaszlo/myapps/GTB/Productie/HuidigeVersie/src/ingtb.html?owner=GTB>
- Grijp, L.P. (1991). *Het Nederlandse lied in de Gouden Eeuw*. Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut, p. 234. Ook in de DBNL.
- Hummelen, W.M.H. (2001). "'Pause' en 'Selete' in de *Bliscapen*.' In: H. Van Dijk en B.A.M. Ramakers (eds.). *Spel en spektakel*. (pp. 133-153). Amsterdam: Prometheus. Ook in de DBNL.
- Hummelen, W.M.H. (1989). 'Toneel op de kermis: Van Bruegel tot Bredero.' In: *Oud Holland* (103), pp. 1-45. Ook in de DBNL.
- Hüsken, W.N.M., Ramakers, B.A.M., & Schaars, F.A.M. (eds.). (1992). *Trou moet blijcken: Bronnenuitgave van de boeken der Haarlemse rederijderskamer 'de Pellicanisten'. Deel 1: Boek A*. Assen: Uitgeverij Quartio. Ook in de DBNL.
- Hüsken, W.N.M., Ramakers, B.A.M., & Schaars, F.A.M. (eds.). (1997). *Trou moet blijcken: Bronnenuitgave van de boeken der Haarlemse rederijderskamer 'de Pellicanisten'. Deel 7: Boek G*. Assen: Uitgeverij Quartio. Ook in de DBNL.
- Kramer, F. (2009). *Mooi vies, knap lelijk: Grotesk realisme in rederijderskluchten*. Hilversum: Verloren.
- Mak, J.J. (1959). *Rhetoricaal glossarium*. Assen: Van Gorcum. Ook in de DBNL.
- Pleij, H. (2007). *Het gevleugelde woord: Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1400-1560*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Poel, D.E. van der, Geirnaert, D., Joldersma, H. & Oosterman, J. (2004). *Het Antwerps Liedboek*. (DI. 2). Tiel: Uitgeverij Lannoo.
- Strayer, J.R. (eds.). (1985). *Dictionary of the Middle Ages*. (Vol. 5: Famine in the Islamic world – Grootte, Geert). New York: Charles Scribner's Sons.

Truwanten: Een toneeltekst uit het handschrift – Van Hulthem. (1987). (3^e herziene druk). Uitg. en toegel. door een Werkgroep van Brusselse en Utrechtse neerlandici. Utrecht: H&S Uitgevers. Ook in de DBNL.

Vooy, C.G.N. de. (1926). 'Rederijkersspelen in het archief van "Trou Moet Blijcken"'. In: *Tijdschrift voor de Nederlandsche Taal- en Letterkunde* (45), pp. 265-286. Leiden: Boekhandel en drukkerij, voorheen E.J. Brill.

Wallis, M. & Shepherd, S. (2010). *Studying plays.* (3^e editie). London/New York: Bloomsbury Academic.

Bijlage

Mannelijk rijm
Alliteratie

Vrouwelijk rijm
Glijdend rijm

Overlooprijm
Slagrijm

Rondeel
Middenrijm

Assonantie
Voorrijm

	<p><u>Lichtekoj</u> Die avenden sijn lang, nu moet men spinnen. Tis vroech doncker, die keers wert ontsteecken en die daar oock sijn cost moet bij winnen die avenden sijn lang, nu moet men spinnen, 5 dus wil ick terstont nu gaen beginnen, want men thans wel wadt gelts gaet gebreecken. De avenden sijn lang, nu moet men spinnen. Tis vroech doncker, die keers wert ontsteecken. 10 Wel, tis immers⁶⁶ wel gheleen twee weecken dat mijn nicht heeft gekeecken noijt hier ontrent. Wel, dit ben ick van haer niet gewent. Sij was present bij mijn alle daegen, dus wil ick nu gaen om droeffheijt te verjaegen een liedeken sonder claghen gaan singhen. (Hier singt sij)</p> <p><u>Verneem Al</u> 15 Wel nichte, hoe sijt ghij op dit termijn dus vrolijck, off ist heijlich avent schier?</p> <p><u>Lichtekoj</u> Neent nichte, ick moet er noch wel vier cnotten spinnen eer dat ick sal ophouwen.</p> <p><u>Verneem Al</u> 20 Maer nichte, meucht ghij u aen dit spinnen wel bedouwen! Hoe veel hebt ghij er off, doet mij tverslach.</p> <p><u>Lichtekoj</u> Maer vier stuijver oortgen min, hoort naet gewach, en noch maeckense geclach dat het te veel is.</p> <p><u>Verneem Al</u> Maer ick seg dat het een stront in haer keel is. 22. maeckense geclach: Wat mach dese Neelis⁶⁷ doch daer van claegen.</p> <p><u>Lichtekoj</u> 25 Maer nichte, ick salse niet meer om spinnen vraegen. Ick heb na mijn behaegen wat anders in den zin.</p> <p><u>Verneem Al</u></p>	<p>2. <i>keers</i>: kaars 3. <i>sijn cost moet bij winnen</i>: zijn inkomen* moet verdienen 5. <i>terstont</i>: onmiddellijk 6. <i>gelts</i>: geld, <i>gebreecken</i>: missen 9-10. <i>tis immers wel gheleen twee weecken</i> <i>dat mijn nicht heeft gekeecken noijt hier ontrent</i>: het is al twee weken geleden dat mijn nicht hier was 12. <i>present</i>: aanwezig</p> <p>15. <i>op dit termijn</i>: nu* 16. <i>heijlich avent</i>: de avond voor een kerkelijke dag*, <i>schier</i>: snel</p> <p>19. <i>bedouwen</i>: wegkwijnen</p> <p>21. <i>vier stuijver oortgen min</i>: iets minder dan een stuiver*, <i>hoort naet gewach</i>: hoor wat ik zeg 22. <i>maeckense geclach</i>: klagen ze</p> <p>26. <i>mijn behaegen</i>: mijn voldoening*</p>
--	---	--

⁶⁶ immers < innmers.

⁶⁷ Neelis < nee lis.

	Wel, wadt doch?	27. <i>doch</i> : dan
	<u>Lichtekoj</u> Maer omdat ick u bemin , so sal ick u terstont gaen verclaeren wadt ick sal doen om mijn gewin en omdat dit spinnen sou verhaeren .	29. <i>verclaeren</i> : uitleggen 30. <i>gewin</i> : winst (fig.) 31. <i>verhaeren</i> : verdwijnen
30	<u>Verneem Al</u> Eij, wilt het toch voor mijn niet spaeren , maar wilt het openbaeren ! Ik verlang ernae .	32. <i>spaeren</i> : verzwijgen
	<u>Lichtekoj</u> Maer nichte, ghij weet wel hoe dat vroech en spae de Fortuijn sonder genae ons heeft gelopen . Coeijen en ossen hadden wij bij hoopen , om te vercoopen hadden wij botter en caes , voorts al dat wij begeeren mochten om ons solaes en die Fortuijn dwaes heeft het ons benomen , so dat ick met spinnen aen die cost moet comen . Dit gaet mij niet vromen in goeder trouwen en ick heb niet dan die canne melck behouwen van al dit goet.	34. <i>vroech en spae</i> : te allen tijde 35. <i>de Fortuijn sonder genae ons heeft gelopen</i> : de Geluksgodin heeft ons zonder medelijden* laten gaan 36. <i>bij hoopen</i> : erg veel 38. <i>voorts</i> : verder, <i>begeeren</i> : verlangen, <i>solaes</i> : plezier 39. <i>die Fortuijn dwaes</i> : die dwaze Geluksgodin, <i>benomen</i> : afgenomen 41. <i>vromen</i> : helpen, <i>in goeder trouwen</i> : in goed vertrouwen 43. <i>goet</i> : bezittingen 45. <i>sonder flouwen</i> : zonder kracht te verliezen 46. <i>al sout mijn rouwen</i> : al zou ik er spijt van krijgen 47. <i>meijn</i> : meen 48. <i>reijn</i> : eerlijk 49. <i>spoen</i> : spoeden 51. <i>coen</i> : zeker* 52. <i>sonder besuren</i> : zonder spijt te krijgen* 53. <i>hennetgen</i> : kipje 55. <i>buerman vreeck</i> : gierige buurman 56. <i>wilt hier op mercken</i> : let op 57: <i>vercken</i> : varkens 59. <i>drijven</i> : veedrijven 60. <i>volleesten</i> :
35	<u>Verneem al</u> Wel, wadt wilt ghij daerme doen?	
	<u>Lichtekoj</u> Maer ick wil gaen, al sonder flouwen , al sout mijn rouwen , dat seg ik u certeijn , want ick sal u seggen also ick meijn , hoe dat ick seer reijn het sal doen . In den eersten wil ick mijn haestich spoen en vercopen die melck tot deser uuren , en omt tselfde gelt dat ick crijch seer coen van die melck, sal ick sonder besuren een hennetgen copen van mijn bueren . Dat sal wel twaelff eijeren leggen in de weeck , dat sal ik vercopen onse buerman vreeck . En om tselfde gelt, wilt hier op mercken , sal ick dan coopen vier jonge vercken . En ick sal den wercken om die vet te meesten . Dan wil ickse gaen drijven met andere beesten . Hoort mijn volleesten nae die merckt voorwaer en vercopense mee, mijn lieve kaer . Ick crijch ten minsten daer wel twintich guldens voor en dan sal ick gaen coopen, geeft mijn ghehoor , ick erna spoor vrij ongespaert een excelent, lustich, weeldich heijngstpeert . Twort u verclaert voor alle dingen , nichte, als ick denck hoe lustich sal springen ,	
45		
50		
55		
60		
65		

70	<p>ick sou wel schier singen van blyschap groot. Dus wil ick gaen sonder wederstoot en sien, bij gans doot, om mijn melck te bruijcken eer datse goor wordt in mijn cruijcken, off begint te ruijken, sonder langer micken.</p>	<p>voltooien, <i>voorwaer</i>: voorzecker 61. <i>mijn lieve kaer</i>: mijn lieve vriendin 63. <i>ghehoor</i>: luister 64. <i>spoor vrij</i> <i>ongespaert</i>: spoor aan zonder dralen</p>
75	<p><u>Verneem al</u> Wel, wilt u saecken wel beschicken. Ick wil gaen sonder hicken* na mijn logement. Nu, adieu nichte!</p>	<p>65. <i>lustich</i>: mooi, <i>weeldich</i>: hitsig 68. <i>schier</i>: bijna</p>
	<p><u>Lichtekojj</u> Adieu, maar compt doch morgen weer ontrent en siet hoe dat d'ent, mijn voornemen.</p>	<p>69. <i>sonder wederstoot</i>: zonder belemmering 70. <i>bij gans doot</i>: bij de dood van Jezus (uitroep)</p>
	<p><u>Verneem al</u> Ick salt doen.</p>	<p>71. <i>goor</i>: zuur 72. <i>micken</i>: vertellen 73. <i>beschicken</i>: regelen</p>
	<p><i>Pausa</i></p>	
80	<p><u>Lichtekojj</u> Wel, nu wil ick, sonder hier te vervremen en langer termen, mijn melck haelen om die te vercoopen sonder draelen. Al sonder faelen, heb ickse hier.</p>	<p>79. <i>te vervremen</i>: weg te gaan 80. <i>termen</i>: overwegen</p>
85	<p>Als ick noch dencke wat ick seijde schier, watten getier dat mijn beest sou maeckcn ick meen die jongen heijngst voor alle saecken die ick sonder laecken nu sal schicken te coopen.</p>	<p>86. <i>sonder laecken</i>: zonder af te keuren, <i>schicken</i>: van plan ben</p>
90	<p>Als ick er om denck hoe welich salt loopen, ick moet het ontcnoopen en hoe sal crijten, van blyschap begin ick mij schier te beschijten! En hoe salt dan smijten? Achterwart uijt. Siet, dus salt loopen overluijt.</p>	<p>87. <i>welich</i>: uitgelaten 88. <i>ontcnoopen</i>: los laten lopen, <i>crijten</i>: hinniken*</p>
95	<p>Bij mijn stuijt salt roepen: hu huij hae! Wapen! Moort!*, hier gebeurt mijn die grootste schae! Siet hoe ick hier stae en gaen beijeren! Daer leijt mijn melck, hennetgen en eijeren.</p>	<p>90. <i>smijten</i>: schoppen met de achterpoten 91. <i>overluijt</i>: zeer luid 92. <i>stuijt</i>: hengst 93. <i>schae</i>: schade 94. <i>beijeren</i>: klok luiden (fig.)</p>
100	<p>Ick mach wel weijeren en mijn kuijckens mee en mijn schoone verckens hier ter stee. Dit doet mijn wee, ende noch boven al, dat schoonste paert dat men soude vinden in een stal. Wadt vreemder geschal, wadt gaet mijn over? Wadt gae ick maecken, wat noijt so pover. Ick ben geen belover van dit ongeluck.</p>	<p>96. <i>Ick mach wel</i> <i>weijeren</i>: Ik kan mezelf wel koelte toewuiven 98. <i>hier ter stee</i>: hier in de boerderij 100. <i>geschal</i>: lawaai 101. <i>pover</i>: arm 102. <i>belover</i>: iemand die iets beloofd heeft</p>
105	<p>O' noijt mijn leven quader stuck dan mijn geschiet nu rechtevoort. Mijn sinnen sijn verturbeert en heel verstoort. Ick wou, ick waer versmoort en dat ick en sou geen verdriet meer hebben.</p>	

<p>110</p>	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p> <p>Wel adieu, mijn lieve vrou! Ick wil sonder rouw nae mijn werck gaen. Ick heb wadt geeten, hoort mijn vermaen. Dus spoeij ick mijn saen, want het is tijt. Dus schickt toch tavont seer subbijt, dat hier int crijt* wel te eeten is. Past doch dat het niet vergeten is. 115 Dit mijn uijtmeten is, hiermee gae ick heen. Nu, adieu!</p> <p style="text-align: center;"><i>Pausa</i></p>	<p>103. <i>stuck</i>: toestand 105. <i>Mijn sinnen sijn vertubeert</i>: Mijn gedachten sijn in de war 106. <i>versmoort</i>: gestikt 109. <i>sonder rouw</i>: zonder droefheid 110. <i>vermaen</i>: mededeling 111. <i>spoeij</i>: haast, <i>saen</i>: onmiddellijk 112. <i>schickt</i>: zorg ervoor 114. <i>past</i>: zorg ervoor 115. <i>uijtmeten</i>: uitvoerige vermelding 117. <i>treen</i>: verdriet 119. <i>beschicken</i>: regelen</p>
<p>120</p>	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Adieu, lieve man. Weest wel te vreen, gaet vrij van⁶⁸ treen nae u werck toe. Ick salt beschicken als ghij tavont sijt moe. 120 Wilt het neemen int goe, u doen alle gemack. <i>Een cleijn pausa</i> Maer wadt heb ick geladen? Wadt swaerder pack in lijden swack en droeffheijt seer. Nu mach ick mijn gaen schicken ter neer. Want hoe ick inde weer mijn ginck schicken, 125 tis al verlooren, die cruijck is an sticken*.⁶⁹ Dus moet ick gaen micken na mijn spinrocken. Droeffheijt wil van mijn niet verfocken. Die Fransche pocken moet het schennen. Nu moet ick mijn selven daer toe gaen wennen. 130 Ick moet het kennen, heele nachten over te spinnen.</p>	<p>121. <i>geladen</i>: belast sijn met, <i>pack</i>: last* 123. <i>gaen schicken te neer</i>: gaan zitten 124. <i>schicken</i>: plannen 126. <i>micken</i>: richten op 127. <i>van mijn niet verfocken</i>: van mij niet weggaan 128. <i>Fransche pocken</i>: syfilis, <i>schennen</i>: vernietigen</p>
<p>135</p>	<p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u></p> <p>Nu wil ick gaen, wilt hier op achten, die droeffheijt verpachten, wil ick vertroosten. Wel, wie hoor ick dus met droeffheijt coosten? 135 Want crancker propoosten hoor ik hier. Goede avont, vrouken.</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>Goeden avent, Heerroom.</p>	<p>132. <i>achten</i>: let op* 133. <i>vertroosten</i>: geruststellen 134. <i>met droeffheijt coosten</i>: verdrietig sijn 135. <i>crancker propoosten</i>: slechte voornemens</p>
<p>140</p>	<p style="text-align: center;"><u>Heerroom</u></p> <p>Wel, wadt swaericheijt hoorde ick daer schier? In wadt manier sijt ghij dus bedroeft?</p> <p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p> <p>140 Ick cant u niet seggen. Ick wordt schier berooft en verdooft van al mijn sinnen.</p>	<p>138. <i>swaericheijt</i>: ellende, <i>schier</i>: snel 140. <i>schier</i>: bijna</p>

⁶⁸ vrij van treen < vrij treen.

⁶⁹ an sticken < ansticken.

145	<p>Ick en weet schier met wadt beginnen. Met spinnen moet ick mijn nu generen.</p> <p><u>Heerom</u> Wadt, wilt daerom gheen droeffheijt hanteeren! In des Heeren wil moet ghij de uwe setten. Maer waer is u man?</p> <p><u>Lichtekojj</u> Mijn man, hij is te bier.</p> <p><u>Heerom</u> Maer seecker, ghij sijtter qualijck an. Waer dat ick can, ick sal u helpen.</p>	142. <i>Ick en weet schier:</i> Ik weet zo snel* niet 143. <i>generen:</i> onderhouden 144. <i>wilt daerom gheen droeffheijt hanteeren:</i> wees daarom niet bedroefd 145. <i>In des Heeren wil moet ghij de uwe setten:</i> U moet zichzelf schikken in de wil van God 147. <i>hij is te bier:</i> hij is in de herberg*
150	<p><u>Lichtekojj</u> Neen Heerom, ghij meucht mijn comer nie stelpen. Als den welpen moet ick gaen dwaelen.</p> <p><u>Heerom</u> Hebt ghij geen gelt van doen?</p> <p><u>Lichtekojj</u> En wilt daeroff niet verhaelen. Van Duijtschen off Waelen begeer ick niet.</p>	150. <i>mijn comer nie stelpen:</i> mijn verdriet nooit wegnemen
155	<p><u>Heerom</u> Hout daer, vROUTgen, en leeft niet int verdriet, maer siet dat ghij vrolijcken leeft! Maer begeeft u hier om wadt te eten.</p> <p><u>Lichtekojj</u> Ick en heb niet veel. Ick laet het u weeten. Wat baetet gemeten? Dat segh ick dijn.</p>	153. <i>niet verhaelen:</i> niet vertellen 154. <i>Duijtschen:</i> Nederlanders, <i>Waelen:</i> Walloniërs, <i>begeer:</i> verlang 155. <i>Hout daer:</i> Pak aan 157. <i>begeeft u:</i> verlaat u
160	<p><u>Heerom</u> Hout, daer is een kanne met wijn. Laet vaeren pijn en fantazijen. Ick moet een weijnich mij met u verblijen in desen tijen u wadt vermaecken.</p>	159. <i>baetet gemeten:</i> zou het helpen om in te zien 161. <i>fantazijen:</i> fantasieën
165	<p><u>Lichtekojj</u> Wadt wijn die en gae ick niet staecken, noch oock niet laecken. Dat seg ick u certeijn.</p> <p><u>Heerom</u> Ick brings u eens.</p>	164. <i>staecken:</i> stoppen 165. <i>laecken:</i> afkeuren
	<p><u>Lichtekojj</u> Ick wachts seer reijn. Sonder gemeijn wil ick mijn verheugen</p>	167. <i>reijn:</i> netjes 168. <i>sonder gemeijn:</i>

<p>170</p> <p>en dese wijn drincken met groote teugen. Tmach anders niet deugen, druck is vergeeten.</p> <p><u>Verneem al</u> Wel, wadt doet men hier? Sit men hier en eeten? Laet het mijn weeten, hoe ist met u gevaeren?</p> <p><u>Lichtekojj</u> Com sidt hier wadt, ick salt u verclaeren sonder beswaeren sal ick het u ontwinnen*.</p>		<p>zonder angst*, <i>verheugen</i>: verblijden 170. <i>deugen</i>: helpen, <i>druck</i>: verdriet 171. <i>Sit men hieren</i> <i>eeten</i>: Zit men hier en is men aan het eten 172. <i>gevaeren</i>: gegaan</p> <p>174. <i>ontwinnen</i>: verklaren</p>
<p>175</p> <p><u>Verneem al</u> Neen nichte, ick niet. Ick moet gaen spinnen. Ik wil gaen binnen,⁷⁰ Godt wil u gelijen.</p> <p><u>Lichtekojj</u> Adieu, nichte.</p> <p><u>Heerom</u> Wel nu, vroungen, laet ons besprijen*. Ick wil mijn bereijen om u bij te staen, wadt ghij oock van doen hebben sout.</p>		<p>179. <i>bereijen</i>: voorbereiden</p>
<p>180</p> <p><u>Lichtekojj</u> Ick danck u, Heerom.</p> <p><u>Heerom</u> Maer hoort wadt ick segge ongeflout. Hoort, na mijn cout al sulcke kijven*, dat ghij mijn eens wilt gerijven sonder ontblijven, ghij weet wel wadt ick meen.</p>		<p>182. <i>ongeflout</i>: vurig</p> <p>184. <i>gerijven</i>: verwennen 185. <i>sonder ontblijven</i>: meteen* 186. <i>treen</i>: lopen*</p>
<p>185</p> <p><u>Lichtekojj</u> Wel, compt morgen eens weer treen. Wij moeten nu scheen al van malcander.</p> <p><u>Heerom</u> Wel adieu, vroungen..</p> <p><u>Lichtekojj</u> Wel, dat was voor mijn een goet voorstander. Ick wou een ander mee so quam. Dus wil ick gaen so ick het raem en staen niet laem nae huijs toe.</p> <p><u>Verneem al (met haer man uijt)</u> Noijt so vertubeert! Hoe mijn toornne vermeert soe en mijn sinnen⁷¹ verstooren.</p>		<p>189. <i>dat was voor mijn</i> <i>een goet voorstander</i>: dat was voor mij een goede medestander 191. <i>raem</i>: beraam 192. <i>laem</i>: machteloos 193: <i>vertubeert</i>: geschokt</p>

⁷⁰ binnen < binmen.

⁷¹ sinnen < sinmen.

195	<p><u>V. man</u> Wel, wadt isser, lieve wijff?</p>	194. <i>toornne</i> : kwaadheid, <i>soe</i> : zij, <i>verstooren</i> : in verwarring brengen
	<p><u>Verneem al</u> Noijt meerder schande quam mijn ter ooren, dat ick daer ghing hooren van onse nicht.</p>	
	<p><u>V. man</u> Wadt isset? Voor mijn toch niet en swicht, wadt dat wicht doch heeft bedreven.</p>	198. <i>niet en swicht</i> : hou niet op 199. <i>bedreven</i> : gedaan
200	<p><u>Verneem al</u> Maer met een oolijcke paep ginck sij vrolijk leven al hier beneven, dat is waerachtich!</p>	200. <i>oolijcke paep</i> : guitige priester 201. <i>waerachtig</i> : echt
	<p><u>V. man</u> Maer ick seg, het is seecker te crachtich dat wij dit clachtich moeten sien.</p>	202. <i>crachtig</i> : krachtig (let.) 203. <i>clachtich</i> : klaaglijk
205	<p><u>Verneem al</u> Ick cant niet uijtspreecken wadt ick daer sach geschien, maer ick sal daer wadt anders onder couten. Als haer man thuys compt, ick sal mijn verstouten Sonder eenige fouten, het hem gaen clappen.</p>	204. <i>geschien</i> : gebeuren 205. <i>couten</i> : praten 206. <i>verstouten</i> : moed inspreken 207. <i>clappen</i> : vertellen
	<p><u>V. man</u> Wel, doet dat en ick sal oock met u gaen stappen en sien hoe dit snappen sal enden.</p>	209. <i>snappen</i> : gesprek*
210	<p><u>Verneem al</u> Wel, com, laeten wij ons nae huijs gaen wenden. Die duijcker moet hem schenden, die vijleijnne paep.</p>	211. <i>Die duicker moet hem schenden</i> : De duivel moet hem te gronde richten, <i>vijleijnne</i> : gemene
	<p><i>Pausa</i></p> <p><u>Goetbloet (vant werck uijt)</u> Ick ben so moe dat ick nae mijn naem schier gaep. Had ick nu een cnaep die mijn wadt dienden.</p>	
215	<p><u>Lichtekoiij</u> Hoorde ick daer mijn man niet so ick mienden? Al vlienden quam mijn tgeluit ter ooren.</p>	215. <i>Al vlienden</i> : Al vluchtend
	<p><u>Goetbloet</u> Ick ben so moe, wijff..</p>	
	<p><u>Lichtekoiij</u> Compt man! Ick heb hier wadt gaen smoren sonder verstooren in dese podt, dus laet ons wadt eeten sonder spodt.</p>	217. <i>smoren</i> : stoven 218. <i>sonder verstooren</i> : zonder te mislukken*

220	Ick hoop Godt sal ons int endt verlossen .	
	<p style="text-align: center;"><u>Verneem al (met haer man uijt)</u></p>	
	Hoort man, hoe can sijt uijt bossen ?	221. <i>uijt bossen</i> :
	Met wat loosse vossen heeft sij haer geneert ?	uitspreken
	<p style="text-align: center;"><u>V. man</u></p>	222. <i>loosse vossen</i> : sluw,
	Ist niet waer, wijff?	doortrapt persoon, <i>heeft</i>
	<p style="text-align: center;"><u>Verneem al</u></p>	<i>sij haer geneert</i> : is zij
	Ick looff niet off sij heeftet van de paep geleert ,	omgegaan
225	want die useert alsulcke woorden .	224. <i>looff</i> : geloof
	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p>	225. <i>useert</i> : gebruikt
	Wel, wadt was dat, dat ick daer hoorden ?	
	Ick wout schier moorden . Heeft hier een paep geweest ?	227. <i>Ick wout schier</i>
	<p style="text-align: center;"><u>Verneem al</u></p>	<i>moorden</i> : Ik zou hem (de
	Ho ja, dat sullen wij u wel seggen. Onbevreest	<i>priester) haast willen</i>
	smaekt wel den keest , dat ick gae gewaegen	<i>vermoorden</i>
230	en wadt hij haer oock heeft gaen vraegen ,	228. <i>onbevreest</i> :
	sonder vertsaegen , dat weet sij wel .	onverschrokken
	Fij fij, schaempt u, ghij vuijle vel !	229. <i>smaekt wel den</i>
	Al waert ghij noch so fel , het is die waerheijt .	<i>keest, dat ick gae</i>
	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p>	<i>gewaegen</i> : smaakt de
	Wel, wat vraechde hij u?	kern van wat ik zal
	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p>	vermelden
235	Niet dan deugt en eerbaerheijt ,	231. <i>sonder vertsaegen</i> :
	want met groote swaerheijt was ick behangen .	onbevreesd
	Daerom ginck ick hem vrientlijck ontfangen .	232. <i>vel</i> : slet
	Als den bangen was ick, seer desperaet .	
	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p>	238. <i>desperaet</i> :
240	Segt doch, Verneem al, nichte, niet en laet	wanhopig
	wadt dese praet doch sal uijten .	
	Heeft hij mijn vrou in eenige dingen gaen snuijten ,	241. <i>snuijten</i> : in de
	oft heeft hij buijten sijn behoor gedaen ?	maling nemen*
	<p style="text-align: center;"><u>Verneem al</u></p>	
	Ick en can u doen niet al tvermaen	243. <i>tvermaen</i> : de
	wadt dese saen al soude bedrijven .	mededelingen
	<p style="text-align: center;"><u>Goetbloet</u></p>	
245	Wadt? Segt het mijn sonder ontblijven .	245. <i>sonder ontblijven</i> :
	Wilt niet verstijven met dese propoosten .	zonder iets achter te
	<p style="text-align: center;"><u>Lichtekojj</u></p>	houden
	Man, hij quam om mijn te vertroosten ,	246. <i>verstijven</i> :
	want hij hoorde mijn coosten en ongeneucht rapen .	verstommen,
		<i>propoosten</i> : plannen

250	<p><u>Verneem al</u> Ghij liechtet, scheuck! Hij quam om bij u te slapen, gelijck die snoepighe papen dickwils hanteren.</p>	247. <i>vertroosten</i> : steunen 248. <i>ongeneucht</i> : verdriet 249. <i>scheuck</i> : hoer
255	<p><u>Lichtekoj</u> Wadt segt ghij daer van een vrou met eeren! Dat ick soude useren alsulcke werck. Nu sal ick het u vertellen, hier int perck*. Neemst hier op, merck watter is geschiet. Ick hadde mijn cruijck gebroocken, hoort dit bediet, waerdeur ick int verdriet was geraeckt.</p>	252. <i>useren</i> : gebruiken 255. <i>bediet</i> : verklaring
260	<p>Hij, dit hoorende, quam bij mijn wel bespraect en heeft mijn vermaect deur sijn vermanen, gelijck deuchdelijcke priesters en cappelanen sonder waenen haer altijd vercloecken en bedruckte vROUTGENS comende besoecken, in alle hoecken waer datse sijn.</p>	258. <i>vermaect</i> : nieuwe kracht gegeven, <i>vermanen</i> : aansporen 260. <i>sonder waenen haer altijd vercloecken</i> : zonder te hopen haar altijd te bedriegen
	<p><u>V. Man</u> Waervoor ghaff hij u dan die canne met wijn, ghij lichte trijn? Segt het vrij.</p>	264. <i>trijn</i> : wijf
265	<p><u>Lichtekoj</u> Maer omdat ick droeffheijt setten sou aen deen zij, so gaff hijse mij, al ongecruijst*.</p>	
	<p><u>Verneem al</u> Ghij liechtet, hoer!</p>	
	<p><u>Lichtekoj</u> Hoer? Wacht u nu voor mijn vuijst! Ick sal u juijst wadt opleggen!</p>	
270	<p><u>Verneem al</u> Ja wadt! Hoe quaet ben ick nu, tis niet te seggen! Wadt sijnt weggen die ghij wilt vercopen.</p>	271. <i>weggen</i> : handelingen
275	<p><u>Lichtekoj</u> Dat sal ick u wel ontcnopen. Wadt batet geropen, ghij die mijn schandeliseert, en een eerlijcke vrouw haer faem blameert! Ick segt u, verweert u van stonden aen!</p>	273. <i>geropen</i> : schreeuwen, <i>schandeliseert</i> : te schande maakt
	<p><u>Verneem al</u> Als ghij wilt, Lichtekoj!</p>	274. <i>blameert</i> : lastert 275. <i>verweert u van stonden aen</i> : verweer je terstond
	<p><u>Lichtekoj</u> Ick sal u de keel affwringen, al waert ghij een man! Tsa in de pan sult ghij genaeken!</p>	277. <i>affwringen</i> : afrukken 278. <i>tsa</i> : hup, <i>genaeken</i> :

280	<p><u>Verneem al</u> Maer ick sal mee wadt passen te reacken al op u caecken wel, soette moer!</p>	geraken*
	<p><u>Lichtekojj</u> Hou daer siet!</p>	
	<p><u>Verneem al</u> Ghij vertwijffelde meer, sack en hoer! Ghij dubbelde snoer, sout ghij so smijten?</p>	282. <i>Ghij vertwijffelde, meer, sack en hoer:</i> Jij gestoorde heks, kring en hoer
	<p><u>Lichtekojj</u> Ick gondt u so wel, al waert ghij mijn broer!</p>	283. <i>dubbelde snoer:</i> zeer* ontrouwe vrouw 284. <i>gondt:</i> gun het
285	<p><u>Verneem al</u> Ghij vertwijffelde meer,⁷² sack⁷³ en hoer!</p>	
	<p><u>Lichtekojj</u> So, had ghij wadt? Dats de rechte toer! Ick sal u noch slaen dat ghij u sult beschijten!</p>	286. <i>toer:</i> list
	<p><u>Verneem al</u> Ghij vertwijffelde sack, meer en hoer! Ghij dubbelde snoer, sout ghij so smijten!</p>	
290	<p><u>Lichtekojj</u> Gaet effter eerlijcke luij sulckx verwijten.</p>	290. <i>effter:</i> daarna
	<p><u>Verneem al</u> Ja, ghij sijt het!</p>	
	<p><u>Lichtekojj</u> Bei, ick sal u noch wel ander nabben en bijten, al sout ghij noch so crijten, ghij vuijle labbeijers!</p>	293. <i>crijten:</i> schreeuwen, <i>labbeijers:</i> roddelaarsters
295	<p><u>Goetbloet</u> Och, scheijers, scheijers, scheijers, scheijers! Sij maeckent van eijers dese wijven.</p>	294: <i>scheijers:</i> schreeuwlelijken 295. <i>eijers:</i> eieren
	<p><u>Lichtekojj</u> So compt mij efter weer becijven, ghij lustige feeckx, so sult ghij vaeren!</p>	296. <i>becijven:</i> uitschelden
	<p><u>Verneem al</u> Ja, gaet ghij weer die paep gerijven!</p>	
	<p><u>Lichtekojj</u> So compt mijn efter weer bekijven.</p>	

⁷² meer < hmeer.

⁷³ sack < sachck.

300	<p><u>Verneem al</u> Dat herssebecken sal ick u noch aen stucken wrijven! Mijn vuijsten sal ick op u niet spaeren!</p>	300. <i>herssebecken</i> : hersenenpan
305	<p><u>Lichtekoj</u> So compt mijn efter weer bekijven, ghij lustige feeckx, so sult ghij vaeren!</p> <p><u>V. man</u> Com, gaen wij al sonder spaeren. Wij willent openbaeren al onse geslachte.</p>	304. <i>sonder spaeren</i> : zonder te dralen 305. <i>Wij willent openbaeren al onse geslachte</i> : Wij zullen het aan de hele familie vertellen
310	<p><u>Verneem al</u> Dat willen wij doen. Adieu en goe nachte! Hout het in u gedachte, tsal u noch opbreecken.</p> <p><u>Lichtekoj</u> Ick en pas op u niet. Com man, laeten wij met vliet. Alle verdriet compt mijn oock te voeren.</p>	309. <i>vliet</i> : spoed
315	<p><u>Goetbloet</u> Lieve wijffgen, en wilt u niet verstooren, maer laet ons spooren om te gaen slaepen. Sij beliecht grootelijckx dese goede paepen.</p> <p><i>Pausa</i></p> <p><u>De paep (uijt)</u> Een man die wadt te doen heeft, moet op sijn saecken gissen. So macht hem niet missen in eenige dingen. Dus so wil ick nu mijn werck volbringen en gaen geringen, daer ick hebbe van doen. Ick bender schier, so hebbe ick mijn gaen spoen. Tis bijde noen, dus coom ick te pas. Tis hier immers daer ick de laetste reijs was. Dus coom ick seer rasch ongefaelt. Holla hou!</p>	311. <i>verstooren</i> : boos laten maken 313. <i>beliecht</i> : vertelt leugens over
320	<p><u>Lichtekoj</u> Sijt ghij daer, Heerroom?</p>	314. <i>gissen</i> : bedacht zijn op 317. <i>geringen</i> : vlug 318. <i>schier</i> : snel, <i>spoen</i> : haasten 319. <i>bijde noen</i> : bijna middag 321. <i>ongefaelt</i> : zonder mankeren 322. <i>Holla hou</i> : een uitroep om iemands aandacht te trekken
325	<p><u>Heerroom</u> Jae, ick, vrij ongedraelt mijn nu verhaelt offt nu sal passen.</p>	324. <i>ongedraelt</i> : zonder treuzelen 325. <i>mijn nu verhaelt</i> : zeg me eens
	<p><u>Lichtekoj</u> Jae com, wij sullen ons rasschen om binnen deser cassen te bedt te gaen. Compt, laet ick u tabbart uijttrecken.</p>	327. <i>cassen</i> : bedstee 328. <i>tabbart</i> : mantel

330	<p><u>Heerom</u> Wel, neemt van stonden aen. Siet nu seer saen, die arm eerst uijt.</p>	330. <i>saen</i> : snel
	<p><u>Lichtekoj</u> Nu dander..</p>	
	<p><u>Heerom</u> Wel, hoe staet ghij, dus segt soete bruijt, treckt stijff en ruijt, sij sullen wijcken.</p>	334. <i>treckt stijff en ruijt</i> : trek het hard en ruw uit, <i>wijcken</i> : gehoorzamen
335	<p><u>Lichtekoj</u> Beij broer, ick sal eerst u pis bekijcken*. Ghij meucht wel staen prijcken, ghij beveijnsden dieff! Van mijn en crijcht u niet u gerieff, (<i>hier slaet sij hem</i>) al hadt ghij mijn so lieff als oijt man een vrouwe hadde!⁷⁴</p>	
	<p><u>Heerom</u> Och, mijn lenden, lenden!</p>	
340	<p><u>Lichtekoj</u> Hout daer noch wadt, ghij fenijnige padde! Dese vuijlle vadden! Wadt sij gaen beginnen als sij een vrouwe hebben dien sij beminnen! So clappen sij moij terstont!</p>	339. <i>padde</i> : pad 340. <i>vuijlle vadden</i> : vieze, slordige vrouw
	<p><u>Heerom</u> Ick en heb seecker niet gedaen!</p>	
345	<p><u>Lichtekoj</u> Ghij liechtet, ghij hont! Ick doet u cont, ghij sult het lijen! Met slaegen sal ick u niet mijen off segt mijn die waerheijt!</p>	345. <i>Ick doet u cont</i> : Ik laat u weten
	<p><u>Heerom</u> Ick heb seecker niet geclapt!</p>	
350	<p><u>Lichtekoj</u> Ick sal u noch wel anders bestrijen! Ghij sult u niet verblijen van dit verdriet. Dus segt het mijn, off ick sal u de keel affsnijen off ghijt geseijt hebt! So ist geschiet.</p>	349. <i>bestrijen</i> : aanvallen
	<p><u>Heerom</u> Neen, ick bij mijn priesterschap niet!</p>	

⁷⁴ al hadt ghij mijn so lieff als oijt man
een vrouw hadde! < al hadt ghij mijn so lieff als oijt man een vrouw hadde!

<p>355</p> <p>Wadt meent ghij, dat ick daerom sou liegen? Neen, ick certeyn, mijn lieve griet, ick sou u mijn leven niet bedriegen.</p> <p><u>Lichtekojj</u> Wel, wie macht dan geseijt hebben?</p> <p><u>Heerom</u> Daer sijn so veel clappeijen die over beijen sijen wiegen, die altijt liegen⁷⁵ om quaet te clappen.</p>		
<p>360</p> <p><u>Lichtekojj</u> Nu, Heerom, sidt neer. Ick sal eens tappen vroljckheijt snappen in dese contreijen. Dus laet ons vreuchde gaen ontspreijen en ons vermeijen sonder verbeijt.</p> <p><u>Heerom</u> Maer Lichtekojj, wast allemael geseijt? Wie heeft dat verbreijt? En can ick niet dencken.</p>		<p>358. <i>clappeijen</i>: snapachtige vrouwen, <i>beijen seijen wiegen</i>: beide kanten inpalmen 360. <i>tappen</i>: inschenken 361. <i>contreijen</i>: streek 362. <i>ontspreijen</i>: uitspreiden 363. <i>vermeijen</i>: vermaken, <i>sonder</i> <i>verbeijt</i>: zonder uitstel 365. <i>verbreijt</i>: bekend gemaakt</p>
<p>365</p> <p><u>Lichtekojj</u> Waer is die croes? Ick sal u eens schencken. Sonder crencken willen wij jubileeren.</p> <p><u>Heerom</u> Compt, laeten wij lustich triumpheren en vermeren⁷⁶ hier alle deucht.</p>		<p>366. <i>croes</i>: kan 367. <i>crencken</i>: verzwakken, <i>jubileeren</i>: proosten*</p>
<p>370</p> <p><u>Heerom</u> <u>Lichtekojj</u> Ick brengt.. Wien?</p> <p><u>Heerom</u> <u>Lichtekojj</u> U. Dat wacht ik.</p> <p><u>Heerom</u> <u>Lichtekojj</u> Ick schenckt. Ick salt sien.</p> <p><u>Heerom</u> <u>Lichtekojj</u> Ick brengt.. Wien?</p> <p><u>Heerom</u> <u>Lichtekojj</u> Dit gehenckt.* Tsal geschien.</p>		
<p>375</p> <p><u>Heerom</u> <u>Lichtekojj</u> Sonder gru. Vreucht verpacht ick.</p> <p><u>Heerom</u> <u>Lichtekojj</u></p>		<p>375. <i>gru</i>: afkeer</p>

⁷⁵ liegen < sliegen.

⁷⁶ vermeren < vernneren.

	<p>Ick brengt.. Wien?</p> <p><u>Heerroom</u> <u>Lichtekoj</u> U.. Dat wacht ick. Op geen clappeij en acht ick.</p> <p><u>Heerroom</u> Doet ghij so. Op mijn selven dacht ick 380 dat desen nacht ick niet en sou verwerven uwe lieffde.</p> <p><u>Lichtekoj</u> Ja, ghij vreuchde laet ons beerven. Sonder swarven willen wij vroolick zijn <i>(hier singt de paep een liedeken)</i> Maer Heerroom, hoort wadt ick u sal verhaelen. 385 Wilt er niet op smaelen dat ick doorgronde tgheen wij doen sullen, dat en is geen sonde. Doet mijn t'oorconde in dit gespan.</p> <p><u>Heerroom</u> Neempt, hout u slecht⁷⁷ bij een geestelijck man, so sult ghij in den ban niet reacken. 390 Ick sal u absolveren met voller spraecken. So sal u niet genaecken eenich lijen. Dus laet ons tsaemen gaer verblijen en wilt niet mijen. Com, gaen wij binnen.</p> <p><u>Lichtekoj</u> Beij, laeten wij ons saecken wel versinnen. 395 Isser niemant innen die tsal clappen? Ick sie wel. Neent, wij⁷⁸ willen gaen stappen, vroljckheijt snappen en bij malcaer sijn. <i>(Verneem Al⁷⁹ met haer man en haer neve uijt)</i></p> <p><u>Verneem al seijt</u> Theeft altijt loogen geweest! Nu salt waer sijn en int openbaer sijn, dit verhoolen spel.</p> <p><u>V. man</u> 400 Neempt hem gevangen, al waer hij noch so fel, al thoonde hij hem rebel! Hout hem vast!</p> <p><u>Neve</u> Ick sal hem wel houwen, dien vuijle gast! Ick wou, hij hingk aen een mast wel gebonden!</p>	<p>378. <i>Op geen clappeij en acht ick:</i> Ik let niet op roddels</p> <p>380. <i>verwerven:</i> verkrijgen</p> <p>384. <i>beerven:</i> beschikken over</p> <p>385. <i>swarven:</i> dwarrelen</p> <p>385. <i>smaelen:</i> afbreuk doen</p> <p>387. <i>t'oorconde:</i> het bewijs, <i>gespan:</i> gezelschap</p> <p>388. <i>slecht:</i> gewoon</p> <p>389. <i>in den ban niet reacken:</i> niet vervloekt worden</p> <p>390. <i>absolveren:</i> vergeven</p> <p>391. <i>genaecken:</i> in aanraking komen met</p> <p>392. <i>gaer:</i> geheel</p> <p>393. <i>mijen:</i> treuzelen</p> <p>394. <i>laeten wij ons saecken wel versinnen:</i> laten we wel goed opletten</p> <p>395. <i>innen:</i> binnen</p> <p>396. <i>stappen:</i> lopen</p> <p>398. <i>loogen:</i> leugens</p> <p>399. <i>verholen:</i> verborgen</p>
--	---	--

⁷⁷ slecht < slech.

⁷⁸ wij < wil.

⁷⁹ Verneem Al < verneem.

405	<p><u>Verneem al</u> Wadt sullen wij nu doen? Hoort mijn vermonden. Ick wou de waer gesonden om haer man.</p>	404. <i>vermonden</i> : mededeling
	<p><u>V. man</u> Beijt, laeten wij sien eerst hoe wijt stellen an, op dat wij van hem niet en verliesen.</p>	405. <i>de waer</i> : de waarheid, <i>gesonden om</i> : halen
	<p><u>Neve</u> Com, laeten wij hem in desen kist gaen biesen al sou hij vervriesen en sluijten hem daer in.</p>	408. <i>biesen</i> : verstoppem 409. <i>vervriesen</i> : bevroezen
410	<p><u>Verneem al</u> Pestelendrick!* Ho, dat is den besten zin! Neve, die ick bevin, doetse oopen.</p>	411. <i>bevin</i> : hoor
	<p><u>Neve</u> Ick heb die sleutelen niet.</p>	
	<p><u>Verneem al</u> Hebt ghij die hoer niet geropen? Compt voort gecropsen en opent dese kist!</p>	415. <i>geropen</i> : geroepen
415	<p><u>Lichtekoj</u> Och Heerom, ick woud dat ick het niet en wist. Tis nu vergist, ten baet gheen claegen.</p>	416. <i>Tis nu vergist</i> : Het is verloren
	<p><u>Verneem al</u> Ghij vuijle hoer! Nu sullen al u maegen weten sonder vertsaegen hoe ghij ons schandich ons eer benomen hebt, onvajiiliandich, dat men u moet brandich tot pulver raseren!</p>	417. <i>maegen</i> : knapen 418. <i>sonder vertsaegen</i> : zonder bang te worden
420	<p><u>V. man</u> Nu, doet de kiste oopen!</p>	419. <i>onvajiiliandich</i> : schandelijk 420. <i>tot pulver raseren</i> : tot poeder maken*
	<p><u>Verneem al</u> Heerom, hier meucht ghij u ghetijen leeren, dus moet ghij u verneeren! Hoe staet desen weerboom?</p>	422. <i>hier meucht ghij u ghetijen leeren</i> : hier kunt u uw gebeden leren
425	<p><u>Heerom</u> Siet wadt ghij doet! Ick ben een geestelijck heerom! Slaet hier op seer goom,⁸⁰ wadt dat ghij doet!</p>	423. <i>verneeren</i> : buigen, <i>weerboom</i> : onheilsteken*
	<p><u>Neve</u> Ho schelm! Ghij schandalijseert ons en al ons bloet, dus moet ghij hier in, al waert ghij noch so quaet.</p>	424. <i>heerom</i> : pastoor 425. <i>Slaet hier op seer goom</i> : Let op
	<p><u>Heerom</u></p>	426. <i>Ghij schandalijseert ons en al bloet</i> : U maakt

⁸⁰ goom < groom.

	Och, ick leg hier in een soberen staet . Ijgo maet , tis met mijn niet wel gestelt .	onze familie te schande 429. <i>soberen staet</i> : armoedige omstandigheid
430	<u>V. man</u> Sluijtsse vast! Toe, met gewelt ! Twort u vertelt , wij willen gaen . Gelijkelijck hoort mijn vermaen en haelen seer onse neven , die hoer haer man.	429. <i>Ijgo</i> : bij God (uitroep) 430. <i>Sluijtsse vast</i> : Sluit ze op 432. <i>vermaen</i> : aansporing
435	<u>Verneem al</u> Op dat hij siet watter iss bedreven ! Neempt toch beneven u die sleutelen , dus gaen wij tsaemen. Laetse sitten preutelen en oock vrij reutelen , daer alleen . Adijeu, maer wij sullen weer comen treen .	435. <i>bedreven</i> : gebeurd 436. <i>beneven</i> : naast 437. <i>preutelen</i> : klagen 438. <i>reutelen</i> : praten 439. <i>treen</i> : lopen
	<i>Pausa</i>	
440	<u>Lichtekoj</u> Hoe ben ick nu in drucks geween ? Hoe ben ick gereen van vrienden en maegen ? Och, mijn lendenen die grouwen al voor die slaegen die ick sonder vertsaegen flus sal crijgen . Wadt wil ick doen? Ick mach wel swijgen 445 en hier staen sijgen al in der muijten . Wadt noot waert? Con ick die kist opsluijten en hier waer buijten die daer in leijt . Ick wil wadt doen, dats beste bescheijt , sonder verbeijt . Siet , hier sijn sluetelen! siet 450 off sijse niet op doen en souwen! Die en wil eerst gans niet . Nu desen, off diet nu doen sal . Ja, hij fluckx hier uijt oft ghij raekt ter pal ! Schout tongeval , ick salder inne leggen 455 desen hont. Wadt sullen sij nu weten te seggen ? Over wadt breggen sullen sij nu gaen ? Ick wil hier gaen sitten en schreijen menigen traen , alleleens off hij seer saen daer noch in waer geslooten .	440. <i>in drucks</i> : van de angst, <i>geween</i> : gehuil 441. <i>gereen</i> : geraakt 442. <i>grouwen</i> : zijn bang 443. <i>sonder vertsaegen</i> : zonder angst, <i>flus</i> : spoedig 445. <i>sijgen</i> : neerzigen, <i>muijten</i> : kooi 446. <i>noot</i> : nood, <i>opsluijten</i> : openen 448. <i>bescheijt</i> : inzicht 450. <i>op doen souwen</i> : open zullen doen 451. <i>gans</i> : geheel 453. <i>fluckx</i> : vlug 454. <i>Schout tongeval</i> : Verdien het ongeluk 458. <i>schreijen</i> : huilen 459. <i>alleleens off</i> : net alsof, <i>saen</i> : zonet
460	<u>(Die vrienden uijt met die man) Goetbloet spreekt</u> Wat wil ickse doen? Wil ickse doorstooten ? Want met grooten gramschap ben ick beset .	460. <i>doorstoten</i> : doorsteken 461. <i>gramschap</i> : woede, <i>beset</i> : voorzien
	<u>Verneem al</u> Neen, hoortse eerst spreecken.	
	<u>Goetbloet</u> Wel, wadt segt ghij, ghij vuijle slet , van dit pret dat ghij hebt bedreven !	

465	<p><u>Lichtekoj</u> Ick en hebber geen schult toe.</p>	<p>468. <i>doen rijsen</i>: laten opstaan 469. <i>spijsen</i>: voeden, alsulck: zulk</p>
470	<p><u>V. man</u> Gheen schult toe? Dat sal kosten u leven! Wij sullen u hier beneven die paep wijsen! Uijt dese kist sullen wij hem doen rijsen en hem spijsen met alsuck eeten als hij verdient heeft!</p>	<p>471. <i>geweer</i>: verdediging 472. <i>vermeten</i>: voornemen 473. <i>beset</i>: omsluit, <i>ontgae</i>: ontsnapt</p>
475	<p><u>Goetbloet</u> Een ijegelijck om sijn geweer! Ick doet u weten. Dits mijn vermeten en slaet hen doot sonder genae!</p> <p><u>Neve</u> Beset die kist wel dat hij ons niet en ontgae. Wij sullen hem drae wat anders geven.</p>	<p>475. <i>ontsluit</i>: open</p>
480	<p><u>Goetbloet</u> Ontsluijt die kist!</p> <p><u>V. man</u> Wij sullen hem van tleven beroven eeven nu terstond.</p> <p><u>Verneem al</u> Nu is sij ontslooten.</p>	<p>477. <i>terstond</i>: onmiddellijk</p>
485	<p><u>Goetbloet</u> Wel, wadts dat?</p> <p><u>Neve</u> Maer tis een hont! Ick doe u cont, ick niet en slaep.</p> <p><u>Goetbloet</u> Wel, waer is dan die paep daer ick na gaep om doot te slaen?</p> <p><u>Verneem al</u> Wel, hij wasser in.</p>	<p>481. <i>Ick doe u cont</i>: Ik maak u bekend 483. <i>gaep</i>: verlang</p>
488	<p><u>Neve</u> Ja, hij isser nu vandaen! Ick seght u seer saen en oock seer coen.</p> <p><u>Goetbloet</u> Wadt sout ghij seggen dat men heeft met een hont te doen? Ick sal mijn spoen op u dat te wreecken!</p>	<p>486. <i>saen</i>: snel, <i>coen</i>: dapper 488. <i>spoen</i>: moeite doen</p>

	<p><u>Verneem al</u> Loopen wij wech!</p>	
490	<p><u>Goetbloet</u> Ick sal u deursteecken, bij gans, vijff weecken. Waer loopt ghij heen? Waer sijt ghij, mijn vrouwe, die daer in druckx geween? Compt doch voort treen, want ick ben bedrogen!</p>	<p>490. <i>deursteecken</i>: doorsteken 491. <i>bij gans</i>: bij God (uitroep)</p>
495	<p><u>Lichtekoj</u> Och man, hoe schandelijck hebben sij mijn belogen. Ick claecht mijn oogen met bittere traenen.</p>	<p>494. <i>belogen</i>: voorgelogen</p>
	<p><u>Goetbloet</u> Wijffgen, wij willen ons leven daer niet aff vermanen! Op andere baenen willen wij gaen.</p>	<p>496. <i>niet aff vermanen</i>: niet over praten</p>
	<p><u>Lichtekoj</u> Wilt dit altsaem int danck ontfaen off wij ons eenichsins hadden verhapt.</p>	<p>498. <i>ontfaen</i>: ontvangen 499. <i>verhapt</i>: vertrouwd op</p>
500	<p><u>Goetbloet</u> Ghij, goe Heeren, en treckt het u niet aen. Wilt dit altsaem in danck ontfaen.</p>	
	<p><u>Verneem al</u> Sijnder eenige vroutgens die daer mee sijn belaeen, ick hoop een beter dan ghij sout worden beclapt.</p>	<p>502. <i>belaen</i>: belast 503. <i>beclapt</i>: verklikt</p>
505	<p><u>Goetbloet</u> Wilt dit altsaem⁸¹ in danck ontfaen off wij ons eenichsins hadden verhapt. Hebben wij qualijck gespeelt, ghij hebt ons qualijck getapt. Tis lang genoch gesnapt, wij willen u beswijcken. Dit schencken u de broeders van <i>Trou Moet</i> Blijcken.</p>	<p>506. <i>qualijck</i>: slecht 507. <i>gesnapt</i>: gezwetst, <i>beswijcken</i>: verlaten</p>

⁸¹ altsaem < altsaemen. Zie noot 36.